

А. О. Червінчук

КРИМІНАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА

У ЗМІ

Конспект лекцій

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА

А. О. Червінчук

КРИМІНАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА У ЗМІ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

для студентів спеціальності 061 «Журналістика»

ОДЕСА

Видавець С. Л. Назарчук

2021

УДК 070: 343.9: 343.5: 343.6

Рекомендовано до друку

Науково-методичною Радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Протокол № 4 від 17 червня 2021 року

Рецензенти :

Навальна М. І. — доктор філологічних наук, професор, професор кафедри документознавства та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Шевченко В. Е. — доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Червінчук А. О. Кримінальна проблематика у ЗМІ: Конспект лекцій для студентів спеціальності 061 «Журналістика». Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2021. 75 с.

У виданні вміщено мету та завдання курсу, структуру навчальної дисципліни, стислий зміст лекційних занять, контрольні питання та завдання, завдання для самостійної роботи. Задля полегшення самостійного вивчення дисципліни наведено список рекомендованої літератури.

Для студентів вищих навчальних закладів, що навчаються за спеціальністю 061 «Журналістика».

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021.

© Червінчук А. О., 2021.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Структура навчальної дисципліни	7
Змістовий модуль 1.	9
<i>Лекція 1.</i>	9
<i>Лекція 2.</i>	18
<i>Лекція 3.</i>	27
Змістовий модуль 2.	33
<i>Лекція 4.</i>	33
<i>Лекція 5.</i>	42
Змістовий модуль 3.	48
<i>Лекція 6.</i>	48
Завдання для самостійної роботи	63
Рекомендована література	68

ВСТУП

В умовах сучасного інформаційного суспільства для журналіста є важливим усвідомлювати свою відповідальність перед аудиторією. Для українського інформаційного простору характерною є демонстрація новин із надмірною деталізацією, натуралізацією, еротизацією подій, що ми розцінюємо як порушення стандартів журналістської роботи. Okремо потрібно відзначити, що журналісти не піклуються про репутацію осіб, що постраждали, та осіб, що підозрюються у скоєнні злочинів: вживають термінологію, що не відповідає вимогам; емоційно забарвлену лексику при оцінці дій підозрюваних. Для журналіста є важливим усвідомити свою позицію як спостерігача за подіями та свої завдання — фіксувати події та передавати інформацію аудиторії; дотримуватися рекомендацій щодо налагодження комунікації з потерпілими та уникати у своєму матеріалі оціночних суджень, провокативних питань тощо.

«Кримінальна проблематика у ЗМІ» входить до складу вибіркового дисциплін, що визначають спеціальну підготовку здобувачів першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 061 «Журналістика».

Дисципліна має на меті визначити стратегії репрезентації новин про кримінальні події у засобах масової інформації, з'ясувати відповідність журналістської роботи стандартам журналістики та рекомендаціям щодо відображення історій про потерпілих від злочинів, а також оцінити рівень висвітлення журналістами злочинності як соціальної проблеми сучасності.

Завдання:

- визначити стратегії роботи журналістів при репрезентації новин на кримінальну проблематику;
- окреслити місце новин про злочини у «порядку денному» ЗМІ;
- розвинути вміння критично оцінювати матеріали масмедіа на кримінальну проблематику;
- визначити специфіку побудови та репрезентації історій про потерпілих від злочинів;

– сформувати навички підготовки історій про потерпілих від злочинів та аналітичних матеріалів про феномен злочинності.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Журналістські підходи до репрезентація новин про кримінальні події.
2. Специфіка побудови комунікації з потерпілими.
3. Підготовка журналістських матеріалів: алгоритм роботи.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) загальних (ЗК):

- ЗК01. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;
- ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- ЗК03. Здатність бути критичним і самокритичним;
- ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- ЗК08. Здатність навчатися і оволодівати сучасними знаннями.

б) спеціальних (СК):

- СК02. Здатність формувати інформаційний контент;
- СК03. Здатність створювати медіапродукт.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- ПР01. Пояснювати свої виробничі дії та операції на основі отриманих знань;
- ПР02. Застосовувати знання зі сфери предметної спеціалізації для створення інформаційного продукту чи для проведення інформаційної акції;
- ПР03. Оцінювати свій чи чужий інформаційний продукт, інформаційну акцію, що організована й проведена самостійно або разом з колегами;
- ПР04. Виконувати пошук, оброблення та аналіз інформації з різних джерел;

- ПР08. Виокремлювати у виробничих ситуаціях факти, події, відомості, процеси, про які бракує знань, і розкривати способи та джерела здобування тих знань;
- ПР14. Генерувати інформаційний контент за заданою темою з використанням доступних, а також обов'язкових джерел інформації;
- ПР15. Створювати грамотний медіапродукт на задану тему, визначеного жанру, з урахуванням каналу поширення чи платформи оприлюднення.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЖУРНАЛІСТСЬКІ ПІДХОДИ ДО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НОВИН ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПОДІЇ.

Тема 1. Кримінальна проблематика як особлива сфера медіадіяльності.

Основні тенденції репрезентації у ЗМІ: тетралізованість, видовищність, шок-контент. Специфіка застосування термінологічного апарату: «кримінальне правопорушення», «злочинець» vs «підозрюваний», «потерпілий» vs «жертва». «Презумція невинуватості», «таємниця слідства» як принципові категорії у журналістській роботі.

Тема 2. Особливості журналістської роботи: статус, наміри та стратегії.

Статус журналіста як спостерігача за подіями. Комунікаційні наміри та стратегії репрезентації «кримінальної події». «Кримінальна подія» як складова комунікаційної стратегії. Комунікаційна стратегія: формування образів підозрюваного (злочинця) та потерпілих.

Тема 3. Вимоги до журналістської діяльності: стандарти та принципи.

Журналіст на місці події (етап «досудового розслідування»): вимоги до збору та обробки інформації. Факти та джерела. Особливості фото- та відеозйомки. Особливості роботи на етапі «судового розслідування». Специфіка висвітлення судових процесів. Специфіка роботи на етапі «після винесення вироку».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СПЕЦИФІКА ПОБУДОВИ КОМУНІКАЦІЇ З ПОТЕРПІЛИМИ.

Тема 4. Журналіст — потерпілі: особливості репрезентації історій.

Особливості побудови комунікації з потерпілими. Право на конфіденційність та приватність. Репутація потерпілого. Історія про померлого:

специфіка викладу матеріалу. Неповнолітні (діти) — потерпілі: комунікація, опрацювання та репрезентація матеріалів. Безпека аудиторії та журналіста.

Тема 5. Висвітлення історій про вбивства та самогубства.

Специфіка репрезентації новин про смертельні випадки. Особливості висвітлення самогубств. Побудова комунікації з родичами та близькими померлих.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ПІДГОТОВКА ЖУРНАЛІСТСЬКИХ МАТЕРІАЛІВ: АЛГОРИТМ РОБОТИ.

Тема 6. Злочинність як феномен: специфіка написання журналістського матеріалу.

Феномен злочинності: у пошуку форматів висвітлення. Етапи підготовки журналістського матеріалу. Некролог як формат репрезентації історії про померлого.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЖУРНАЛІСТСЬКІ ПІДХОДИ ДО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НОВИН ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПОДІЇ.

ЛЕКЦІЯ 1. КРИМІНАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ЯК ОСОБЛИВА СФЕРА МЕДІАДІЯЛЬНОСТІ.

План

1. *Основні тенденції репрезентації «кримінальних» подій у ЗМІ: тетралізованість, видовищність, шок-контент.*

3. *Специфіка застосування термінологічного апарату: «кримінальне правопорушення» (проступок, злочин), «злочинець» vs «підозрюваний», «потерпілий» vs «жертва».*

4. *«Презумція невинуватості», «таємниця слідства» як принципові категорії у журналістській роботі.*

Видовищність. Засоби масової інформації, на думку дослідників, формують уявлення про конкретні суспільні явища як видовище. Такий підхід до подачі інформації про події гарантуватиме редакції інтерес та реакцію з боку аудиторії. Г. Дебор¹ у своїй праці «Суспільство спектаклю» зауважив, що масмедіа посприяли формуванню суспільства видовища, адже обрали собі роль того, хто транслює реальність. До аудиторії доходить «цілісний псевдосвіт, який доступний лише для споглядання»², це особливе бачення світу, яке презентується як об'єктивне. За Г. Дебором, «відбувається відчуження глядача і споглядання за об'єктом»³, який йому пропонують, а глядачі сприймають ті образи суспільного явища, які їм пропонують; тому реальність тепер представлена в спектаклі.

На наш погляд, масмедіа використовують свій потенціал та можливості, аби продемонструвати кримінальні події в доступному, зрозумілому для

---

¹ Дебор Г. Общество спектакля. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3512> (дата обращения: 20.02.2020).

² Там само.

³ Там само.

аудиторії форматі, який водночас і буде цікавим для споглядання, відслідковування.

Фрагментарне висвітлення проблематики (у фокусі конкретні випадки) — означає відсутність об'ємного погляду на проблему злочинності та аналізу проблеми з залученням думок експертів;

Надмірна деталізація, драматизація та натуралістичне відображення подій — демонстрація шокуючих подробиць, які насправді є зайвими, проте використовуються для того, щоб вплинути на аудиторію, зокрема на природні інстинкти людей.

Для журналістів важливо передати не суть повідомлення: про факт скоєння злочину/наслідки/постраждалих, а — презентувати з особливою манерою, що відповідає редакційній політиці. До прикладу, в «Надзвичайних новинах» наміром ведучих та журналістів є не презентувати факти, а — перетворити випуск на «театралізоване шоу», адже історія на кримінальну тему перетворюється на блокбастер чи бойовик; цей ефект досягається завдяки манері викладу та в цілому побудові сюжету: ведуча задає тон, а журналісти його «підхоплюють» надалі у своєму сюжеті.

Зауважимо, що при висвітленні кримінальної проблематики журналісти систематично ігнорують стандарти журналістики та рекомендації щодо репрезентації цієї тематики:

– журналісти не звертаються до офіційних джерел за необхідною інформацією; здебільшого звертаються за свідченнями до сусідів/знайомих, більшість свідчень ґрунтується на звинуваченнях протилежної сторони конфлікту, що, зрозуміло, не допомагає розкрити суть злочину; оціночні судження та припущення і є тим, за допомогою чого вибудовується сюжет;

– увага фокусується на кривавих та приголомшливих кадрах із місць подій.

До прикладу, у журналістському матеріалі «Жахливий нічний рейс. Рецидивіст у поїзді напав на дівчину і потім неодноразово її зґвалтував» автор деталізовано передав матеріали судової справи: «...*пасажир різко вихопив із рук дівчини смартфон, а також сумку, яка лежала поряд. Пасажирка стала*

кричати. Але в безлюдному вагоні її ніхто не почув. Тим часом поїзд наближався до наступної станції. Чоловік наказав дівчині йти разом з ним до виходу, тримаючи одну руку в кишені і вдаючи, що має там ножа. Погрожував зарізати. Перелякана пасажирка виконала вказівки незнайомця. Надворі було темно і морозяно. Незважаючи на благання дівчини відпустити, чоловік повів її до лісу. Наказав зупинитися і змусив її орального сексу. А опісля ще раз згвалтував. Утім на цьому знуцання не закінчилися. Нападник силоміць повів дівчину на вокзал та змусив сісти в поїзд, що прямував до Полтави. Привіз бідолашну до себе додому в село Терешки, де вкотре згвалтував...»⁴.

Журналісти вдаються до надмірної деталізації та натуралізації подій, що спрямовано на реалізації шокуючого ефекту. Небезпека такого журналістського підходу полягає у демонстрації «інструкції» для скоєння злочину іншим особам. До прикладу, у матеріалі «Безробітний очолив банду, яка напала на багаті родини. Свідчення жертв жахають: “зв’язали руки-ноги, приставили до голови пістолет”» журналіст детально відобразив дії злочинців, які можуть взяти за приклад (план) інші особи для скоєння кримінального правопорушення у майбутньому: «Увечері господар будинку вийшов у двір по дрова. На нього накинулися троє в масках, били, на шию накинули шарф і душили. Дружину, яка вийшла, почувши крик, злочинець у масці повалив на підлогу. Їй зв’язали руки та ноги скотчем, били 20 хвилин, випитуючи, де гроші. Зловмисники викрали з дому понад 18,5 тисячі доларів, 3800 гривень, мобільний телефон, планшет та золоті вироби на 518 486 гривень.

Під час другого нападу, аби виманити господаря з дому, вночі підпалили літню кухню його матері в сусідньому селі. Дочекавшись, коли той поїде гасити пожежу, цеглиною розбили вікно, залізли в дім, побили дружину і забрали долари, євро, нарізний карабін із прицілом, старовинні монети — разом на 196 289 гривень. “Наступною жертвою стала родина приватного підприємця, — розповідає Борис Шумський, адвокат потерпілих. —

---

⁴ «Жахливий нічний рейс. Рецидивіст у поїзді напав на дівчину і потім неодноразово її згвалтував». *Експрес*: веб-сайт. URL: <https://expres.online/sudovi-istorii/zhakhliviy-nichniy-reys-retsdivist-u-poizdi-napav-na-divchinu-i-potim-neodnogazovo-ii-zgvaltuvav> (дата звернення: 15.01.2021).

Організатор групи потоваришував з його сином. Дізнавшись від хлопця, що батьки поїхали до Туреччини, а він залишився з бабусею, виманив його з дому. Тим часом спільники ввірвалися в будинок, побили 79-річну жінку та пограбували родину на 580 710 гривень. Приватний підприємець сказав, що того недільного ранку, коли його пограбували, він збирався на ринок. Завів автомобіль, пішов відчиняти ворота. З-за будинку вибігли троє в масках, стали бити. Забрали з авто три сумки, у яких було 200 тисяч гривень, документи на автівку, ключі, зброю і талони на пальне. Інша потерпіла розповідала, що одного дня перед п'ятою ранку у вікно її будинку влетів камінь. Після цього з вигуками "СБУ!" через вікно в дім заскочили двоє чоловіків. Вони зв'язали її, витягнули в коридор, приставили до голови пістолет, вимагали віддати гроші. Жінка сказала, де зберігаються заощадження (близько 10 тисяч доларів у різній валюті)⁵».

У ст. 11 «Кримінального кодексу України» подано визначення кримінального правопорушення: кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 12 Кодексу кримінальне правопорушення поділяється на кримінальні проступки і злочини. Кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Злочином називають суспільно небезпечне, винне, протиправне і кримінально каране діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Особливості використання термінології в журналістських матеріалах. У своїх матеріалах журналіст повинен опиратися на офіційну версію слідства, а при використанні термінів «проступок» чи «злочин» ще й на Кримінальний кодекс України. Журналіст має обережно репрезентувати ще не

---

⁵ «Безробітний очолив банду, яка нападала на багаті родини. Свідчення жертв жахають: "зв'язали руки-ноги, приставили до голови пістолет"». *Експрес*: веб-сайт. URL: <https://expres.online/sudovi-istorii/bezrobitniy-ocholiv-bandu-yaka-napadala-na-bagati-rodini-svidchennya-zhertv-zhakhayut-zvyazali-ruki-nogi-pristavili-do-golovi-pistolet> (дата звернення: 15.01.2021).

завершені карні справи, щоб не завадити розкриттю злочину та покаранню винних. Також неприпустимо називати людину *злочинцем* до вироку суду. Обов'язково варто зазначити, чи визнає себе винним підсудний. У такій ситуації єдино правильним терміном буде «*підозрюваний*», а не злочинець. Окрім цього, неприпустимо використовувати негативно емоційно забарвлені оціночні судження, образливі вирази стосовно «підозрюваного» у скоєнні злочину (і навіть, якщо особу визнано злочинцем за рішенням суду), до прикладу «нелюдь», «душегуб», «збоченець» тощо (характерно для «Надзвичайних новин» ICTV). Такий підхід журналістів, по-перше, порушує ст. 8 (Верховенство права), ст. 11 (Повага до людської гідності), ст. 17 (Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини) Кримінально-процесуального кодексу України; по-друге, «демонізує» образ підозрюваного, викликає ненависть та нетерпимість до нього (і, можливо, до його близьких), що може негативно позначитися на його подальшому житті. Журналісти — не судовий орган, тому неприпустимою є демонстрація власних гіпотез стосовно мотивів підозрюваного; однобічне, тенденційне висвітлення матеріалів судової справи, поширення будь-яких відомостей про учасників процесу, що безпосередньо не стосуються справи.

Необхідно належним чином розділяти відомості про особу затриманого / підозрюваного / обвинуваченого та його родину. Згода першого фігурувати в матеріалі ЗМІ не означає автоматичної згоди його родини на те саме. Згоду необхідно отримувати в кожного особисто, а також зважати на те, що ступінь обізнаності й розуміння наслідків появи в медіа в різних членів родини може бути різним, тому не для всіх з них це рішення без належного його роз'яснення може виявитися повністю усвідомленим.

Крім того, необхідно зважати на те, що внаслідок непродуманого висвітлення події в медіа родина затриманого / підозрюваного / обвинуваченого може зіткнутися з незаслуженим громадським осудом чи навіть цькуванням. Особливо тяжкі наслідки це може мати для повноцінного розвитку

неповнолітніх. Потрібно точно передавати юридичні терміни, які описують статус особи⁶. Згідно зі ст. 42–43 Кримінального процесуального кодексу:

Підозрюваним є особа, якій у порядку КПК повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй унаслідок невстановлення місця перебування особи, проте вжито заходів для вручення в спосіб, передбачений цим кодексом.

Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої передано до суду в належному порядку.

Виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, щодо якого набрав законної сили обвинувальний вирок суду.

У ст. 17 (Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини) визначено, що: особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили; ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом; підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом.

На повазі до презумпції невинуватості особи ґрунтується й зміст пункту 5 Кодексу професійної етики українського журналіста: «Журналіст у своїх повідомленнях не втручається у судові справи, поки ведеться слідство, уникає характеристик людей, запідозрених у злочині, але вина яких не встановлена вироком суду, що набрав законної сили. Не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими чи іншими подіями і фактами, що мають громадське звучання і покликані захищати інтереси суспільства та

---

⁶ Як висвітлювати кримінальні правопорушення. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advice/yak-vysvitlyuvaty-kriminalni-pravoporushennya-i35884> (дата звернення: 15.02.2021).

особи»⁷. Однак треба розділяти, чи це було повідомлення журналіста, яке базувалося на цитуванні посадових осіб або учасників процесу, чи таке повідомлення становило висновки або прогнози журналіста. Окрім того, враховується, чи журналістом було дотримано базових принципів підготовки судового репортажу — дотримання балансу джерел, перевірки інформації, точності термінології, нейтральності у поданні інформації та коректності оціночних суджень. Суд визнає можливим обговорювати в ЗМІ перебіг судових процесів лише в такий спосіб, коли не виникає враження, що автор не має сумнівів щодо вини підсудного і розглядає його засудження як єдиний та заздалегідь відомий результат.

Можна вважати, що *журналісти порушили право на презумцію невинуватості*, якщо: при публікації матеріалів про злочини журналістом підтримується версія на користь одного з обвинувачених, що може завдати шкоди іншому обвинуваченому; надмірні або непрофесійні публікації можуть здійснювати вплив на безсторонність правосуддя (тиск на судові рішення); журналісти характеризують обвинувачення як доведений факт ще перед тим, як суд оголосив вирок (особливо, коли суд оголосить виправдальний вирок або раніше направляв справу на додаткове розслідування).

Порушенням журналістами права на презумцію невинуватості можна розцінювати такі дії⁸:

- оцінка чи опис підсудного за допомогою висловів/оціночних суджень (слів, понять, термінів), що явно чи приховано вказують на його вину;
- оцінка /коментар доказової сили окремих свідчень, документів чи інших доказів;
- використання документів слідства або свідчень підсудних для деталізованого зображення подій та фактів злочину, що може формувати негативне ставлення громадськості до цих осіб, заохочуючи повірити в їхню вину;

---

⁷ Етичний кодекс українського журналіста. *Національна спілка журналістів України*: веб-сайт. URL: <http://nsju.org/page/203> (дата звернення: 15.01.2021).

⁸ Опришко Л., Панкратова Л. *Основи судової журналістики*. Київ: 2016. 152 с. URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Courts_and_media_journalists_manual_2016_Ukr1.pdf (дата звернення: 30.08.2020)

– використання «вторинних джерел» інформації, які містять оцінку подій з позицій окремого учасника процесу, без попередження аудиторії про те, що відображено позицію лише однієї сторони.

Журналісти повинні враховувати у своїй роботі таку категорію як «таємниця слідства». Це означає, що журналіст не повинен розголошувати відомості без дозволу слідчого, за умови, якщо це заважатиме досудовому розслідуванню чи нестиме загрозу (до прикладу, потерпілому від злочину). Про це зазначено у Кримінально-процесуальному кодексі: *дані досудового слідства можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсягу, в якому вони визнають можливим*⁹. У необхідних випадках слідчий попереджає свідків,... інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ

1. Перелічіть основні тенденції репрезентування журналістами кримінальної проблематики.
2. Які терміни не варто застосовувати журналістові при висвітленні подій про кримінальні правопорушення?
3. Що таке «презумція невинуватості»? Перелічіть основні помилки журналіста при висвітленні подій.
4. Як журналістові готувати власний матеріал, враховуючи категорію «таємниця слідства»?
5. Знайдіть приклади порушень: термінології стосовно підозрюваних у скоєнні злочину та потерпілих; відомостей, що демонструють оціночні судження стосовно зазначених категорій осіб (в українських ЗМІ).

---

⁹ Стаття 222 Кримінального процесуального кодексу України

ПРИКЛАД ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ 5

Військовий зґвалтував 10-річну дівчинку по дорозі до школи у Рівному¹⁰

Такому хворому збоченню виправдання немає!

У Рівному просто серед білого дня зґвалтували 10-річну школярку.

Вранці дівчинка пішла на навчання і вже була на території школи, коли її несподівано покликав молодик у військовій формі.

Дитина навіть запідозрити не могла, що це насправді пастка.

Покидьок попросив її допомогти в пошуках ключів, що загубив.

А сам заманив ученицю у віддалене місце і зґвалтував.

Після скоєного одразу втік, а скривджена дівчинка прийшла до школи і про все розповіла вчителям.

Що зараз зі школяркою? Чи затримали педофіла у формі?

Невже він справді військовий? Жахіття, яке в голові не вкладається.

---

¹⁰ Військовий зґвалтував 10-річну дівчинку по дорозі до школи у Рівному. *Надзвичайні новини*: веб-сайт. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/vijskovyj-zgvaltuvav-10-richnu-divchynku-po-dorozі-do-shkoly-u-rivnomu/> (дата звернення: 20.01.2021).

ЛЕКЦІЯ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ РОБОТИ: СТАТУС, НАМІРИ ТА СТРАТЕГІЇ.

План

1. *Статус журналіста як спостерігача за подіями.*
2. *Комунікаційні наміри та стратегії репрезентації «кримінальної події». «Кримінальна подія» як складова комунікаційної стратегії.*
3. *Комунікаційна стратегія: формування образів підозрюваного (злочинця) та потерпілих.*

Журналіст у своїй роботі повинен керуватись стандартами журналістики, а вони вимагають від нього об'єктивної, неупередженої та повної демонстрації подій. Це визначає його позицію спостерігача за подіями. Завдання журналіста — зафіксувати подію та відобразити її, особливо, коли йде мова про кримінальну подію. Робота журналістів характеризується порушенням стандартів професійної діяльності, театралізацією та драматизацією подій. Окрім цього, кримінальна подія використовується задля привернення уваги аудиторії, стає частиною комунікаційної стратегії редакції (до прикладу, інфотейнменту), а не для актуалізації суспільних проблем. Статус спостерігача — це й статус «індикатора» суспільних проблем, серед яких є злочинність як соціальний феномен. І це означає, що журналісти зобов'язані вбачати у конкретних кримінальних правопорушеннях тенденційність, проблему сучасного суспільства, і тому — аналізувати, досліджувати та репрезентувати це до уваги аудиторії.

Й. Галтунг зауважив, що в сучасних умовах журналісти повинні опиратися на принципи журналістики миру (peace journalism), а не насилля (violence journalism)¹¹. Так, робота за принципами журналістики насилля направлена не на вирішення конфліктних ситуацій (і проблем в суспільстві), а навпаки — виникнення нових (зокрема, в процесі комунікації журналіста та інтерв'ююваного). Т. Якова зазначила, що масмедіа може стати інструментом

---

¹¹ Galtung J. Peace Journalism as an Ethical Challenge. *GMJ: Mediterranean*. 2006. No. 1(2). P. 1–6. URL: <https://cutt.ly/oh3pG3D> (accessed: 18.02.2020).

врегулювання конфліктної ситуації: «від «діагностики» і виявлення в суспільстві проблем до зниження рівня конфліктного протистояння і пошуку шляхів їх розв'язання»¹². Це означає, що, висвітлюючи будь-яку конфліктну ситуацію (зокрема, між суб'єктами злочину), журналісти повинні орієнтуватися на дослідження конфлікту, сторін, цілей; з'ясування причин та результатів; а тому — надавати можливість висловитись усім сторонам; натомість принципи журналістики насилля ґрунтуються на зосередженні уваги на видимому насиллі, демонстрації страждань¹³. Тому журналістські історії про потерпілих від злочинів за принципами журналістики миру (на відміну від журналістики насилля) ґрунтуватимуться на емпатії, усвідомленні проблеми та пошуку/ демонстрації шляхів вирішення.

Злочинів без постраждалих не існує, тому фахівці рекомендують журналістам демонструвати наслідки через конкретні історії: розкрити, як події вплинули на життя цих людей, що забезпечить «ефект наближення» до аудиторії¹⁴. К. Соколова розглянула концепцію журналістики співучасті, для якої є характерним: створення загального емоційного забарвлення медіапродукту; співпереживання журналістом емоцій героя соціальної історії; взаємодія журналіста, героя соціальної історії та аудиторії¹⁵. Як вона зауважила, журналістика співучасті не досягається без журналістської емпатії (ототожнення з почуттями іншої людини або співпереживання емоцій героя історії); використовуючи ці прийоми, журналіст відображає важливу для громадськості соціальну проблему¹⁶.

Як зауважили автори посібника «Журналістська етика», журналісти повинні подавати інформацію про злочини всебічно, збалансовано,

---

¹² Якова Т. Массмедиа и конфликты современного мира. *Медиаскоп*. 2018. Вып. 4. URL: <https://cutt.ly/eh3am6L> (дата звернення: 18.02.2021).

¹³ Иванов В., Сердюк В. Журналістська етика. Київ: Вища школа, 2006. 231 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r210.pdf> (дата звернення: 30.08.2020).

¹⁴ Crime reporting introduction. URL: <https://cutt.ly/ih3pP8T> (accessed: 18.02.2020).

¹⁵ Соколова К. Концепт співучасті у соціальній журналістиці. Журналістика співучасті. *Інформаційне суспільство*. 2015. № 21. С. 31–35. URL: <https://cutt.ly/gh3apJh> (дата звернення: 15.02.2021).

¹⁶ Соколова К. «Журналістська емпатія» як головний сугестивний механізм журналістики співучасті. *Освіта регіону: Політологія, Психологія, Комунікації*. 2015. №3-4 (40-41). С. 75–80. URL: <https://cutt.ly/sh3ayBo> (дата звернення: 15.02.2021).

демонструвати перевірені факти про суть злочину; не репрезентувати власні суб'єктивні судження та обережно подавати відомості про ще не розкриті злочини¹⁷. Особливо ретельно та делікатно, на їхню думку, потрібно висвітлювати свідчення постраждалих від злочинів: бути максимально коректними, аби не образити чи не завдати додаткового болю¹⁸.

Д. Хайт і Ф. Сміт виокремили такі рекомендації для журналістів під час інтерв'ювання постраждалих: ставитися до потерпілого з повагою та співчуттям; не наполягати, не бути різким під час розмови (розуміти, коли потрібно відступити); не приголомшувати важкими питаннями; більше слухати — менше говорити; уникати закривавлених деталей під час опису; використовувати просту, зрозумілу лексику; подавати точну та перевірену інформацію про героя інтерв'ю¹⁹.

Ми переконані²⁰: спосіб репрезентації історій про потерпілих від злочинів залежить від комунікаційних намірів авторів — журналістів, робота яких направлена на досягнення конкретних ефектів, реалізації стратегій — «шокувати» або «вразити». Схожість цих стратегій виявляється у провокуванні емоцій в аудиторії, проте в історіях використовуються різні підходи до організації оповіді та висвітлення пережитого досвіду потерпілих. Відзначимо, що обидва типи репрезентації відповідають принципам журналістики насилля, а не миру адже характеризуються: високим рівнем конкретизації, деталізації, натуралістичним відображенням суті злочинів; демонстрацією страждань потерпілих, що може завдати додаткового травмування тощо; а також ігнорують принципи журналістики співучасті (зокрема, журналістську емпатію).

---

¹⁷ Іванов В., Сердюк В. Журналістська етика. Київ: Вища школа, 2006. 231 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r210.pdf> (дата звернення: 30.08.2020).

¹⁸ Там само.

¹⁹ Хайт Д., Сміт Ф. Трагедія і журналістика. *MediaLab.online*: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/4h3axV3> (дата звернення: 28.08.2020).

²⁰ Червінчук А. О. Потерпілі від злочинів: журналістські стратегії репрезентації історій в українських ЗМІ. *Діалог: Медіастудії*. 2020. Вип. 26. С. 189–207. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/225321/230139> (дата звернення: 10.05.2021).

Стратегія — шокувати²¹. Для цього типу відображення історій характерно: надмірна драматизація, деталізація хроніки злочину та демонстрація страждань потерпілих; використання експресивно забарвленої лексики; передача кривавих подробиць скоєння нападу на потерпілих, зґвалтувань тощо. Тримати аудиторію у стані емоційної і психологічної напруги — намір, який прагнуть реалізувати журналісти, створюючи історії про потерпілих. У такому типі репрезентації акцентована увага на хроніці злочину: детально відображається — за яких обставин, яким чином, за допомогою чого підозрюваному у злочині (або злочинцю за рішенням суду) вдалося скоїти злочин, що з історії про потерпілого перетворюється на інструкцію для наслідування злочинних дій.

Приклад сюжету, який відповідає цій стратегії: «Не брали з собою на відпочинок? У Рівному викладачка розстріляла чоловіка та доньку»²².

Підводка до журналістського відеоматеріалу: «*Мороз шкірою від цієї надзвичайно жахливої драми. І це ж не якісь розбірки п'яних людей. Навіть уявити неможливо. У передмісті Рівного поважна жінка, доцент університету, вночі холоднокрівно розстрілює свого чоловіка-бізнесмена, а потім випускає три кулі в рідну доньку! Ще й сама намагається відправитись на той світ. Шоковані абсолютно всі. Адже цю сім'ю вважали благополучною і доволі щасливою. Що могло такого статися в цьому небідному домі? Через що так озвіріла університетська викладачка? Просто на голову не налазить*»²³.

Стратегія — вразити²⁴. У історіях такого типу репрезентації увага акцентується на відчуттях та емоційному стані герів: «під час» вчинення стосовно них злочинних дій, «після» пережитого досвіду, а також під час пригадування інтерв'юйованим подій. Пріоритетним для журналіста —

---

²¹ Там само.

²² Не брали з собою на відпочинок? У Рівному викладачка розстріляла чоловіка та доньку. *Надзвичайні новини*: веб-сайт. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/ne-braly-z-soboyu-na-vidpochynok-u-rivnomu-vykladachka-rozstrilyala-cholovika-ta-donku/> (дата звернення: 15.01.2021).

²³ Там само.

²⁴ Червінчук А. О. Потерпілі від злочинів: журналістські стратегії репрезентації історій в українських ЗМІ. *Діалог: Медіастудії*. 2020. Вип. 26. С. 189–207. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/225321/230139> (дата звернення: 10.05.2021).

відобразити, що відчували герої у конкретні кульмінаційні моменти: страх, відчай, безвихідь, біль та чи намагалися герої протистояти своєму противнику під час нападу.

Приклад журналістського тексту, що відповідає цій стратегії: «Усе боліло, але думала, аби тільки сховатися. Розповідь жертви катувань і згвалтування в Кагарлику»²⁵.

Фрагменти із матеріалу це підтверджують: «– Можете пригадати, як і коли Микола вас передав Сергію? – Уже як познуцався з мене, у мене вже сили не було. А цей Сергій потім прийшов, його не було, і почав оце «Я тебе сьогодні розірву, будеш моя сьогодні». Думаю, чи це буде бити, чи що він буде робити. А він мене о 1 чи 2 ночі завів до кабінету, де був диван. І уже давай до мене «Роздягайся, все». Не буду я роздягатися, відпустіть, кажу, додому, дитина мала жде мене. Він давай до мене чіплятися, на диван і все: будеш усе робити, як я тобі скажу. А куди ж було діватися...»²⁶.

«– Тобто ви живете так само, як і раніше? – Живемо оце перелякані. Жахаюсь ходжу людей...– Після всього зараз не було погроз? – Поки наче ні. Але хто його зна, що його і ождать. Хіба ж воно думалось, що оце таке буде. – А вам в селі не розповідали, можливо, хтось теж стикався з такими ситуаціями? – В Кагарлику були дівчата. Теж казали, як буде суд, поїдемо, розкажемо, як він теж (Микола) знуцався з них, з кагарлицьких. – А хто вас підтримує? – Мене? А хто – сім'я, мамка взагалі перелякана, боїться всього, та й родичі мої теж, сестра. Хочу нормальну сім'ю. І не боятися більше»²⁷.

Відзначимо, що журналісти не ставлять перед собою мети — проінформувати. Будь-який матеріал про «кримінальну подію» виявляє намір комуніканта вплинути на аудиторію (переважає сугестивний вплив), сформувати певні уявлення, викликати необхідну реакцію тощо.

---

²⁵ «Усе боліло, але думала, аби тільки сховатися. Розповідь жертви катувань і згвалтування в Кагарлику». *Українська правда*: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/4h3akuS> (дата звернення: 23.01.2021).

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

«Кримінальна подія» займає чільне місце в «порядку денному» українських ЗМІ і є важливою складовою комунікаційної стратегії. Такі новини використовують задля того, щоб дотримувався баланс негативу/позитиву, проте у деяких випадках демонстрація негативу є надмірною (до прикладу, випуски телепередачі «Надзвичайні новини»).

Репрезентація особи, що вчинила злочин залежить від суб'єктивних намірів ведучих та журналістів: використовують оціночні судження (*нелюдь, збоченець, душегуб тощо*); ігнорують презумцію невинуватості (називають *злочинцем, педофілом, вбивцею* до рішення суду); акцентують увагу на расових/національних та інших особливостях людини (*військовий, син депутата, мажор тощо*).

Репрезентація постраждалої (постраждалого) залежить від суб'єктивного ставлення а намірів ведучих/журналістів: до прикладу, звинувачення постраждалої — сама винна, вела таємну переписку/ роковувала/зраджувала, а він її випадково вбив (у сюжеті «Вбив і видав за самогубство — до чого призвела абсурдна причина для ревнощів»²⁸; «Ніч з коханкою закінчилось вбивством. Підозрюють зрадливого мажора»²⁹) чи створення образу жертви, яка потребує співчуття від аудиторії (бідолашна, нещасний).

На думку Л. В. Каткової³⁰, журналістська робота характеризується: демонізацією підозрюваного (злочинця); героїзацією/виправданням підозрюваного (злочинця); дискредитацією потерпілого (потерпілої). Те, що, на перший погляд, повинно відштовхнути аудиторію, навпаки — може привабити. У створенні «містичного образу серійного вбивці» журналістам часто допомагають прогресивні постмодерністські методи, наприклад метод інтертекстуалізації. Крім створення шокуючого, але водночас привабливого

---

²⁸ Вбив і видав за самогубство — до чого призвела абсурдна причина для ревнощів. *Надзвичайні новини*: веб-сайт. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/vbyv-i-vydav-za-samogubstvo-do-chogo-pryzvela-absurdna-prychyna-dlya-revnoshhiv/> (дата звернення: 15.01.2021).

²⁹ Ніч з коханкою закінчилось вбивством. Підозрюють зрадливого мажора. *Надзвичайні новини*: веб-сайт. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/nich-z-kohankoyu-zakinchylos-vbyvstvom-pidozryuyut-zradlyvogo-mazhora/> (дата звернення: 15.01.2021).

³⁰ Каткова Л.В. Образ серійного убийцы в СМИ (на примере английских газет «Сан» и «Гардиан»). *Медиаскоп*. 2016. Вып. 2. URL: <http://www.mediascope.ru/?q=node/2120> (дата звернення: 15.08.2020).

образу серійного вбивці, ЗМІ також часто посилаються на «зоряний» статус злочинця, як би кажучи, що те, чим він займається, — прямий шлях до «алеї слави»³¹.

Неприпустимим для журналістів є репрезентування історії таким чином, що може виправдати дії осіб, що скоїли злочин. Хоча мотиви скоєння злочину мають бути зрозумілими для аудиторії, все ж варто уникати подачі неоднозначних відомостей або таких, що можуть піддати сумніву рішення суду через появу співчуття в глядачів/читачів. Спровокувати таку ситуацію може: демонстрація травматичного минулого особи; історії знайомих/друзів, що характеризують його як неконфліктну особу у минулому; оціночні судження журналіста, що виправдовують мотиви особи, що скоїла злочин та водночас завдають шкоди репутації потерпілого (потерпілої).

До прикладу, у сюжеті «Вбив і видав за самогубство — до чого призвела абсурдна причина для ревнощів»³² характерним є звинувачення постраждалої — сама винна, вела таємну переписку/провокувала/зраджувала, а він її випадково вбив: *«Він зовсім не хотів брати злочин на себе. Навіщо, якщо можна імітувати самогубство? На Херсонщині під час сварки з коханою чоловік відштовхнув її з такою силою, що та впала й більше не підвелася. Намагаючись уникнути покарання, він просто повісив небіжчицю в сараї. Згодом зателефонував до поліції і довго плакав... Мовляв, давненько вже благовірна хотіла піти з життя. І от щойно він за поріг — як вона у зашморг! Але ж чому не повірили правоохоронці цьому казкарєві? Що його видало? І наскільки ж абсурдною була причина сварки?»*.

На думку Л. В. Каткової³³, часто для «героїзації» образу ЗМІ навмисно перебільшують кількість постраждалих, при цьому демонструючи

---

³¹ Там само.

³² Вбив і видав за самогубство — до чого призвела абсурдна причина для ревнощів. *Надзвичайні новини*: веб-сайт. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/vbyv-i-vydav-za-samogubstvo-do-chogo-pryzvela-absurdna-prychyna-dlya-revnoshhiv/> (дата звернення: 15.01.2021).

³³ Каткова Л.В. Образ серійного убийцы в СМИ (на примере английских газет «Сан» и «Гардиан»). *Медиаскоп*. 2016. Вып. 2. URL: <http://www.mediascope.ru/?q=node/2120> (дата звернення: 15.08.2020).

гіперболізовану цифру. Особливо вирашно і привабливо «вбивця-садист» виглядає на тлі образу «жалюгідної і знеособленої жертви»³⁴.

Постраждалі рідко зображуються як особистості зі своїми характерними особливостями і особистісними якостями, часто вони просто узагальнюються та подаються відповідно до стереотипних уявлень, як то: студентки, матері, повії тощо. Подібна схематизація дистанціює реципієнтів від особистості постраждалої і не дає можливості їм співпереживати і співчувати. Іноді подібне ставлення змушує думати, що постраждала сама винна в тому, що з нею сталося, що вона заслужила свою долю.

Часто журналісти висловлюють своє ставлення до постраждалої від злочину тим, що не піклуються про її майбутнє та репутацію. Так, при першій згадці в газетах імена загиблих жінок, як правило, називалися повністю, тобто ім'я та прізвище без скорочень³⁵.

Однак найчастіше ЗМІ не так шанобливо³⁶ ставляться до постраждалої (постраждалого) від злочину, а іноді навіть за допомогою засобів мови вказують на те, що вона частково сама винна в тому, що з нею сталося. Часто газети, намагаючись виправдати вбивцю, посилаються на його сексуальну незадоволеність, проблеми з алкоголем, психологічні розлади, стрес тощо. ЗМІ часто звертають увагу громадськості на те, що злочинця приваблює³⁷ певний тип жінки (блондинка, брюнетка, студентка, в чорних колготках). ЗМІ можуть створювати образ жертви не тільки за допомогою опису їх зовнішності, але і за допомогою зазначення віку, що допомагає ЗМІ порушити співчуття у читачів, змусити їх співпереживати.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ

1. Яким є статус журналіста при висвітленні новин про кримінальні події?

---

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

2. Як журналістові залишатись у межах свого статусу та якими принципами варто керуватись?

3. Що таке комунікаційна стратегія? За якими критеріями їх визначати?

4. У чому полягає особливість формування образів підозрюваних/злочинців та потерпілих:

5. Знайдіть приклад історії про потерпілого від кримінального правопорушення та визначте журналістську стратегію репрезентації.

Для виконання завдання орієнтуйтеся на такі критерії: специфіка організації оповіді; рівень деталізації; фокус уваги; позиція журналіста; відповідність журналістським стандартам та рекомендаціям.

ЛЕКЦІЯ 3. ВИМОГИ ДО ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СТАНДАРТИ ТА ПРИНЦИПИ.

План

1. *Журналіст на місці події (етап «досудового розслідування»): вимоги до збору та обробки інформації. Факти та джерела. Особливості фотота відеозйомки.*
2. *Особливості роботи на етапі «судового розслідування». Специфіка висвітлення судових процесів.*
3. *Специфіка роботи на етапі «після винесення вироку».*

Журналіст не повинен забувати про етичні журналістські стандарти під час перебування на місці злочину. Перебуваючи на місці події, журналіст повинен спочатку отримати інформації від офіційних джерел (слідчих, представників пресслужби). Ці свідчення потрібно зафіксувати й надалі у тексті опиратись на версії слідства. Журналіст як той, хто був на місці події та займав позицію спостерігача, не повинен дбати про формування «ефекту присутності» (наближення) для аудиторії, а лише забезпечити уявлення про суть кримінального правопорушення (проступку, злочину). Це означає, що у матеріалі не доречно згадувати криваві, шокуючі подробиці та деталі скоєного злочину. Померла людина — це особистість, а не фізична оболонка, тому не допустимо називати загиблих — «трупами». Доречним є вживання «тіла», якщо є необхідність узагальнити через кількість постраждалих, проте це неетично у разі конкретної ідентифікованої особи.

Так, у редакційних настановах ВВС зазначено: *«Відданість Бі-бі-сі забезпеченню достовірності є основною редакційною цінністю й фундаментом нашої репутації. Результат нашої роботи повинен мати надійні джерела, спиратися на обґрунтовані свідчення, бути ретельно перевіреним».*

Посилання на джерела журналістському матеріалі є обов'язковою вимогою. Джерело повинно бути авторитетним та перевіреним. Зазвичай, основне джерело матеріалів на кримінальну тематику — *слідчі, пресслужба поліції, прокуратури, суду.* У контексті посилання на інформацію, отриману від

пресслужби: не потрібно вибудовувати матеріал лише на тій інформації, що надано на офіційному сайті (зазвичай інформацію подано однобічно) чи отримано безпосередньо від прессекретаря, варто розширити ці відомості, звернутися за коментарем до слідчого тощо.

Журналістські матеріали, що переповідають суто інформацію від правоохоронців, є однобокими³⁸. Очевидно, що не завжди можна знайти свідків події, потерпілих, а тим більше отримати коментарі затриманого / підозрюваного, при тому що поліцейські повідомлення зазвичай досить знеособлені. Але потрібно шукати й намагатися подавати інші джерела додатково до правоохоронних органів. Це впливає з обов'язку журналіста дати своїй аудиторії якомога більше інформації. Варто залучати для коментарів незалежних експертів, як-от криміналістів, психологів, експертів зі сфери, у якій трапилося правопорушення тощо. У разі, якщо альтернативних джерел не знайдено або вони не бажають надавати інформацію, слід чітко зазначити про це в матеріалі. Журналісти можуть стикатися з випадками³⁹, коли їх просять або від них вимагають спотворити або не розкривати певну інформацію в матеріалі. Спотворення є неприпустимим навіть на прохання правоохоронців: зрозуміло, що їхнім завданням є розкриття злочину, але медіа в такій ситуації може втратити довіру аудиторії, тому в цьому разі інтереси правоохоронців та журналістів не збігаються.

Прохання правоохоронців про неопублікування певної інформації, яке має допомогти розкрити злочин, варто розглядати редакцією з урахуванням усіх вагомих аспектів та можливих наслідків такого потенційного кроку. У разі згоди на пропозицію правоохоронців їх потрібно поінформувати, що це стосується лише неподання в матеріалі конкретних аспектів події. Редакція сама повинна контролювати контент, який вона подає аудиторії. Для обмеження ймовірності появи неточностей⁴⁰, намагайтесь отримувати інформацію з якомога більшої

---

³⁸ Як висвітлювати кримінальні правопорушення. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advice/yak-vysvitlyuvaty-kruminalni-pravoporushennya-i35884> (дата звернення: 15.08.2020).

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

кількості джерел (правило достатності джерел). Під час пошуку інформації про ймовірний злочин журналіст природно стикається з тим, що джерела є заангажованими. Крім того, багато осіб могли перебувати в стані сильного душевного хвилювання на момент події, що перешкодило їм зафіксувати в пам'яті певні її аспекти або поглянути на неї відсторонено.

Якщо повідомлення від різних джерел, сторін кримінального провадження суперечать одне одному, необхідно подавати дві (чи більше) наявні версії того чи іншого аспекту події, вказуючи, хто якої з версій дотримується. Однак журналісти у своїй роботі також вдаються до опитування *свідків* (сусідів, родичів). Журналіст повинен зрозуміти мотивацію цих людей у бажанні надати коментар: «Які мотиви переслідує джерело інформації?». Не ставати інструментом досягнення чужих цілей, що може загрожувати репутації та гідності іншої особи.

Журналіст може стати основним джерелом майбутнього матеріалу, наприклад, якщо став свідком конкретної події. Дії журналіста у такій ситуації: зазначити про це у матеріалі; акцентувати увагу не на власних переживаннях, а на фіксації події; піклуватися про власну безпеку та інших (до прикладу, потерпілого, його родичів).

При написанні матеріалу журналістові не варто використовувати відомості, що опубліковані в соціальних мережах від очевидців. Ненадійною є інформація, що подається як інсайдерська.

Етичне поводження з фото- відеоматеріалами передбачає таку поведінку журналіста:

- впевнитись у тому, що на фото- відеоматеріалі відображено дійсно важливу та вагомому для висвітлення подію;
- не публікувати фото- відеоматеріал тільки для того, щоб продемонструвати візуально шокуючий образ (бажано уникати шокуючих кадрів, з високим рівнем натуралізації тощо);
- переконатись, що фото- відеоматеріал не порушує людську гідність;
- не наближати об'єктив камери до померлої людини.

Якщо використання фото- відеоматеріалу є вмотивованим та обґрунтованим, не боятись вірогідної негативної реакції. Однак потрібно попередити аудиторію про травмуючий контент. Варто використовувати технологію «розмиття» (блюрування) кадрів, не відображати обличчя людей. Пам'ятати про те, що етичні норми важливіші за оперативність: родичі мають право дізнатись про смерть чи поранення їх близьких не з вечірніх новин. Перш ніж повідомити ім'я померлого, журналісти повинні уточнити в правоохоронців або інших відповідних служб, чи поінформовано вже його родичів.

У ст. 308 Цивільного Кодексу України про опублікування фото померлого зазначено, що: фото можуть бути використані і продемонстровані лише за згодою батьків і родичів. Вони мають право обрати фото для оприлюднення на власний розсуд. Журналістам не варто використовувати в матеріалі зображення мертвої людини, краще обрати фото, що були зроблені за її життя.

В Етичному кодексі українського журналіста⁴¹, який, зокрема, передбачає, що «висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених», журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду; журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством».

Варто зазначити ще одну важливу особливість кримінального процесу. У тому випадку, коли справа розглядається у відкритому судовому засіданні, журналісти та інші відвідувачі суду мають право бути присутніми в залі судового засідання, і головуєчий суддя не може обмежувати їх кількість за винятком випадків, коли місць у залі судового засідання недостатньо для всіх присутніх. Проте навіть тоді, коли зал судового засідання не може вмістити всіх

---

⁴¹ Етичний кодекс українського журналіста. *Національна спілка журналістів України*: веб-сайт. URL: <http://nsju.org/page/203> (дата звернення: 15.01.2021).

бажаючих, пріоритетне право бути присутніми в залі судового засідання мають журналісти та родичі і члени сім'ї підсудного⁴².

Журналіст принаймні має право на одержання інформації як громадянин і не мусить отримувати акредитацію, особливий дозвіл або ще щось, що нагадує дозвіл на перебування в залі суду. Працівник ЗМІ може з власної волі повідомити судді або працівникові суду про своє бажання бути присутнім. Але завчасного погодження суд не має права вимагати — журналістові можна лише нагадати про належну поведінку під час засідання.

Право журналістів проводити фото- та відеозйомку визначено частиною 1 статті 25 Закону України «Про інформацію», яка передбачає: *«Під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом»*. Таким чином, закон закріплює загальне право журналістів проводити фото- та відеозйомку під час виконання своїх професійних обов'язків.

Зважаючи на те, що проведення фото- та відеозйомки під час судового розгляду справи може зашкодити нормальному процесу здійснення правосуддя, низка законів встановлює обмеження на використання техніки журналістами під час судового засідання. Фото- та відеозйомка, а також аудіозапис у залі судового засідання дозволені, втім, лише з використанням портативних засобів фіксації інформації та з урахуванням обмежень, встановлених законом. До портативних можна сміливо відносити невеликі фотоапарати, диктофони, відеокамери, смартфони, мобільні телефони тощо.

Висвітлення ЗМІ інформації по завершенню дії судових вироків⁴³. Для того, щоб не зашкодити реінтеграції у суспільство осіб, які відбули призначене судом покарання, їх право на захист приватності за Статтею 8 Конвенції має включати право на захист особистих даних цих осіб у зв'язку з їхніми попередніми злочинами після закінчення терміну судового вироку, якщо вони

---

⁴² Стаття 328. Право перебувати в залі судового засідання. *Кримінально-процесуальний кодекс України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.08.2020).

⁴³ Опришко Л., Панкратова Л. *Основи судової журналістики*. Київ: 2016. 152 с. URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Courts_and_media_journalists_manual_2016_Ukr1.pdf (дата звернення: 30.08.2020).

прямо не погодились на розкриття їхньої особи або вони та їхні попередні злочини не становлять знову суспільного інтересу.

Повідомивши про кримінальне правопорушення, журналіст повинен повернутися до теми після винесення вироку суду й повідомити про його результат. Для початку потрібно нагадати аудиторії (забезпечити розуміння аудиторією контексту ситуації) про подію: у разі вироку-звинувачення повідомити про термін покарання; у разі вироку-виправдання підкреслити це та проінформувати про подальші дії слідства. Також бажано повідомити про самопочуття потерпілого (у разі його смерті про подальше життя сім'ї, якщо вони погодяться дати коментар).

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ

1. Пошук та опрацювання інформації, отриманої з місця подій.

2. Робота з фактами та джерелами. Оптимальні джерела для журналістського матеріалу.

3. Вимоги до використання фото- відеоматеріалів.

4. Робота журналіста у залі суду.

5. Знайдіть приклад журналістського матеріалу, який ґрунтується винятково на відомостях, що: отримано від офіційних джерел (до прикладу, речника поліції) та оцініть специфіку подачі матеріалу/роботу журналіста; отримано від інших джерел (до прикладу, журналіст-свідок, опитування постраждалих/свідків/родичів) та оцініть специфіку подачі матеріалу/роботу журналіста.

На вашу думку, який із знайдених матеріалів є оптимальним та найкраще відповідає вимогам щодо висвітлення подій на кримінальну тематику. Аргументуйте ваші відповіді. Запропонуйте ваші варіанти висвітлення цих подій.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СПЕЦИФІКА ПОБУДОВИ КОМУНІКАЦІЇ З ПОТЕРПІЛИМИ.

ЛЕКЦІЯ 4. ЖУРНАЛІСТ — ПОТЕРПІЛІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІСТОРІЙ.

План

- 1. Особливості побудови комунікації з потерпілими.*
- 2. Право на конфіденційність та приватність. Репутація потерпілого.*
- 3. Історія про померлого: специфіка викладу матеріалу.*
- 4. Неповнолітні (діти) — потерпілі: комунікація, опрацювання та репрезентація матеріалів.*
- 5. Безпека аудиторії та журналіста.*

Журналіст повинен враховувати, що герой його історії пережив травматичний досвід. Не суттєво: чи герой зазнав насилля чи тільки перебував у загрозливій для його ситуації, — вимоги до роботи журналіста залишаються однаковими.

Журналістові ВАРТО:		
<i>До безпосереднього інтерв'ювання потерпілого:</i>	<i>Під час спілкування з потерпілим:</i>	<i>Після завершення інтерв'ю:</i>
розвивати емоційний інтелект та чуйність	коректно, м'яко, з емпатією запропонувати йому поділитися своєю історією;	дати текст на узгодження до його оприлюднення;

адекватно мотивувати героя погодитися на інтерв'ю, надавши йому усю необхідну інформацію	співчувати та проявляти емпатію; бути щирим та не боятися уточнювати, перепитувати;	використати свою базу контактів, куди можна скерувати героя, якщо він потребуватиме допомоги/заспокоєння (психологи, волонтери тощо)
грунтовно підготуватися до інтерв'ю	виконувати функцію модератора у ході розмови;	
знати основи психологічної кризової допомоги	бути терплячим, чуйним, неупередженим; вміти вчасно і м'яко завершити розмову	
Журналістові НЕ ВАРТО:		
<i>До безпосереднього інтерв'ювання потерпілого:</i>	<i>Під час спілкування з потерпілим:</i>	<i>Після завершення інтерв'ю:</i>
бути упереджено налаштованим до ситуації героя;	інтерпретувати почуття/емоції замість самої людини	використовувати узагальнення щодо потерпілих (формування образ «жертви»);
тиснути на героя, маніпулювати його почуттями, аби він погодився на інтерв'ю	вирішувати за людину, наскільки важкими чи ні є обставини, в яких вона опинилася	використовувати термін «жертва», краще «потерпілий»/«постраждалий» (чи людина, що пережила травму);

	випитувати шокуючі подробиці	навмисно драматизувати розповідь
	виражати жаль у будь- який спосіб (мімікою, словами, поведінкою), співчувати можна, а жаліти - ні	
	відповідати агресією на агресію	

Також **ВАЖЛИВО:**

– не розкривати особистість постраждалих від насильства, якщо вони самі не вирішили назвати свої справжні імена;

– не наполягати на фото- чи відеозйомці поранень чи шрамів, не описувати їх та не супроводжувати матеріал фото чи ілюстраціями, які зображають сцени насильства, варто обрати нейтральне зображення;

– якщо постраждалий/-а сам(а) розповідає вам більше деталей, варто замислитись про можливі ризики та стереотипи, пов'язані з їх оприлюдненням. *Наприклад, якщо йдеться про звалтування, чи важливо хто у що був одягнений? Чи важливо наскільки пізно вона чи він повертались додому? Чи важливо, що вона чи він відмовились від супроводу чи вживали алкоголь?*

– не виправдовувати кривдників: навмисно чи ненавмисно, не потрібно нормалізувати насильницьку поведінку. *Якщо чоловік чи жінка були в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, відчували ревності, мали посттравматичний стресовий розлад чи інші проблеми зі здоров'ям – жодна з цих обставин не виправдовує насильство.*

– показувати особистість героїв фото-, відео- чи аудіо-матеріалів (без розкриття їхньої особи) — чим вони займаються в житті, чим захоплюються (це потрібно, щоб допомогти їм почуватись сильнішими).

Право на приватність. Журналістові потрібно не порушувати вимоги щодо поваги до приватного життя особи, а також членів її сім'ї, зокрема не публікувати деталі медичних експертиз чи інші матеріали справи, які висвітлюють делікатні аспекти життя суб'єкта кримінальної справи.

Критерієм при вирішенні питання, чи має журналіст право втручатися в чиесь приватне життя, є винятково нагальна **суспільна потреба**⁴⁴. Не можна зловживати довірою людей, а передусім тих, хто може й не усвідомлювати наслідків своїх висловлювань. Обережно варто ставитися і до оприлюднення висловлювань, зумовлених емоційним стресом. Особливу тактовність потрібно виявляти до неповнолітніх. Навіть, якщо вони скоїли злочин, не варто зазначати їхніх справжніх прізвищ. Інформуючи про злочини, катастрофи, нещасні випадки, журналіст має співчувати тим, хто постраждав від цієї трагедії.

Репутація потерпілого. Журналіст повинен ставитися зі співчуттям до травматичного досвіду потерпілого і враховувати те, як опублікована історія відобразиться на його подальшому житті. Це означає, що авторові тексту потрібно обрати оптимальний варіант для репрезентації лише тих відомостей, що не зможуть сформувати спотворений образ героя чи погляд на ситуацію в цілому. Тому навіть за бажання героя опублікувати деталізовану історію того, як він зазнав насилля, журналіст повинен піклуватися про його майбутнє та після певного часу (вгамування емоцій, завершення рефлексійного стану героя), оптимізувати історію (за погодженням із героєм). Не потрібно демонструвати деталі, що можуть: принизити героя, створити образ «жертви», виправдати дії кривдника тощо.

При висвітленні історій про померлих журналістові варто сфокусуватимь на житті людини. Виділити те, що робить її особливою: вірування, оточення (середовище, хобі, робота, сім'я і друзі), вподобання та антипатії. Ретельно вивчити життя людини. Завжди бути точними. Точно відображати імена, перевірити достовірність фактів. Використовувати влучні деталі для опису життя, проте варто уникати непотрібних, закривавлених

---

⁴⁴ Іванов В., Сердюк В. Журналістська етика. Київ: Вища школа, 2006. 231 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r210.pdf> (дата звернення: 30.08.2020).

деталей. Бажано використовувати в тексті цитати родичів і друзів для опису життя людини. Варто зосередити увагу на особистісних якостях, зокрема, навести приклад, як герой історії за життя долав перешкоди.

Висвітлення історій/коментарів дітей. Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством.

Журналіст, який планує залучити дитину до коментування певної ситуації, повинен поставити собі такі **питання**:

Стосовно власних цілей та мотивації героїв:	Стосовно того, як мінімізувати можливу шкоду:
Навіщо я залучаю дитину, яка мета цього?	Яку шкоду я можу завдати своїми діями, навіть якщо потім цю інформацію не буде оприлюднено?
Яка в дитини мотивація брати участь у медіавиробництві, в розмові з журналістом?	Як спілкуватися з батьками (опікунами), як брати участь у прийнятті рішення про залучення дитини?
Як можна підтвердити інформацію, отриману від неповнолітнього, чи є можливість перевірити, що дитина каже правду (наприклад, чи є дорослі, яким теж відома ця інформація)?	Яка мотивація батьків щодо залучення дитини в медіа, чи забезпечує батьківський дозвіл захист інтересів дитини, як вести бесіду в присутності батьків?

Основні рекомендації щодо дій журналістів при висвітленні історій дітей-потерпілих від злочину⁴⁵:

– брати до уваги, що згода батьків чи законних опікунів є обов'язковою, але недостатньою підставою для залучення дитини до медіапродукту — насамперед журналіст має дбати про фізичне та емоційне благополуччя й гідність дитини;

– під час підготовки медіапродукту із залученням дітей консультуватися з експертами — юристами, психологами, правозахисниками (до виходу матеріалу в ефір чи до публікації);

– не використовувати образ дитини, щоби посилити враження глядача, здобути рейтинги чи збільшити перегляди;

– не залучати дітей до створення матеріалів, не дозволених для перегляду ними;

– дбати про конфіденційність дітей: висвітлюючи негативні події з їхнього життя, передбачити, які наслідки це може мати для подальшого життя, вдаватися до спеціальних засобів забезпечення анонімності (темна кімната, зйомка зі спини, накладення фільтрів зображення тощо);

– якщо дитина пережила насильство чи стала його свідком, треба враховувати, що вона травмована такими подіями — згадування й детальний переказ подій наражає на ризик повторного травмування, тому інтерв'ювати дитину доцільно лише в тому випадку, якщо інформацію не можна отримати за допомогою інших осіб.

Психологічні наслідки медіанасильства⁴⁶ — це зміни в наших відчуттях, переживаннях, думках, світогляді, сприйнятті інших людей і світу в цілому. Здавалось би, не можуть сцени із зображенням злочинів, тортур, знущань вплинути — це ж не справжнє життя. «На мене це ніяк не може вплинути», — кажемо собі. Виявляється, не все так просто. Історія може бути

---

⁴⁵ Закусило М. Діти в медіа: як висвітлювати й дотримуватися основних правил. *Телекритика*: Спеціальний звіт. Київ, 2016. 48 с. URL: https://ms.detector.media/content/files/deti_v_media_web_new.pdf (дата звернення: 30.08.2020).

⁴⁶ Як медіанасильство змінює глядача. URL: <http://mediadriver.online/yak-zahistititsya-psihologichnij-aspekt/yak-medianasilstvo-zminyuue-glyadacha/> (дата звернення: 25.08.2020).

несправжня, вигадана й химерна, але ті емоції, які ми переживаємо при перегляді, — абсолютно справжні. А отже й наслідки абсолютно реальні.

Людина звикає до насильства. При першому перегляді — шок, а потім вмикається психологічний захист, відгородження, і вже можна дивитися без особливих переживань.

Змінюється уявлення про світ. Ті, хто дивиться багато фільмів про злочини, вважають, що насильство в реальності трапляється частіше, ніж ті, хто не дивиться таких фільмів або дивиться дуже рідко. Переглядаючи сцени медіанасильства, ми несвідомо засвоюємо хибні навіювання з екрана: «у світі панує тільки сила», «насильство — ознака сили», «на насильство треба відповідати насильством», «без насильства людство не може існувати» й подібні псевдоістини.

Несвідомо змінюються переконання й думки. Ми посміялися над смішним сюжетом і комічною сценою (скажімо, побиттям неповороткого товстуна) і водночас несвідомо засвоїли приховані повідомлення, які нав'язують нам правила життя. Адже все побачене — це досвід, навіть якщо це побачено на екрані.

На думку деяких психологів, вплив візуального контенту, що містить жорстокість, сцени насилля та смерті, може мати для глядачів серйозні та тривалі психологічні наслідки, а не лише викликати почуття песимізму чи невдоволення. Робота британського психолога доктора Грехам Дейві⁴⁷, який спеціалізується на психологічних наслідках висвітлення насильства в ЗМІ, дозволяє припустити, що шок-контент у медіа може посилити або сприяти розвитку стресу, тривоги, депресії і навіть посттравматичного стресового розладу: *«Негативні новини можуть суттєво змінити настрій людини - особливо, якщо в ефірі новин є тенденція підкреслювати страждання, а також емоційні складові історії...Зокрема...негативні новини можуть вплинути на ваші особисті турботи. Перегляд негативних новин означає, що ви, швидше за все, побачите власні особисті занепокоєння більш загрозливими та серйозними,*

---

⁴⁷ Carolyn Gregoire. What Constant Exposure To Negative News Is Doing To Our Mental Health. *Huffpost*. URL: https://www.huffpost.com/entry/violent-media-anxiety_n_6671732 (дата звернення: 15.08.2020).

і коли ви почнете турбуватися про них, ви, швидше за все, побачите своє занепокоєння важче контрольованим і більш тривожним, ніж це було б зазвичай».

За статистикою, від 80 до 100 відсотків журналістів у своїй роботі ставали свідками подій, які їх травмували⁴⁸. Дехто сам був жертвою, декого залякували й переслідували через професійну діяльність, але стрес можна отримати, навіть не виходячи з редакції — просто переглядаючи фото і відео про чергове вбивство, аварію, зґвалтування абощо. Тому великі західні медіа починають дбати про психологічну підтримку своїх працівників. Українським виданням і журналістам також варто про це замислитись. Серед ознак *професійного вигорання* — постійна втома, навіть після відпустки, погіршення стану здоров'я, низька продуктивність, розчарування у своїй роботі, поглиблення залежностей — алкогольної, нікотинової, наркотичної, залежності від адреналіну, ліків, азартних ігор тощо. Психолог радить також звертатися до психолога чи психотерапевта кожен раз, коли журналіст стає свідком чи учасником травматичних подій.

Журналістам, які працюють у зоні бойових дій, із людьми, що пережили травму, над чутливим темами, важливо не замикатися на своєму досвіді, спілкуватися з колегами, які також працюють з подібними важкими історіями, а також регулярно звертатися за професійним менторством або супервізією.

Також якщо журналіст переживає кризу в особистому чи професійному житті, то дуже важливо з обережністю поєднувати це з роботою над важкими темами, бо це може поглибити кризу і стати причиною емоційного вигорання.

Згідно з дослідженнями⁴⁹, журналісти-фрілансери особливо схильні до емоційного вигорання. 97% українських журналістів-фрілансерів відчували ті чи інші симптоми, що можуть свідчити про депресію. Такими є результати анонімного опитування українських журналістів-фрілансерів, проведеного

---

⁴⁸ Чому журналістам варто ходити до психолога. URL: <https://medialab.online/news/mentalhealth/> (дата звернення: 15.02.2021).

⁴⁹ Більшість журналістів-фрілансерів мають симптоми, що можуть свідчити про депресію – опитування IMI і RoryPeckTrust. Інститут масової інформації: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/news/bil-shist-zhurnalistiv-frilanseriv-maiut-symptomu-shcho-mozhut-svidchyty-pro-depresiю-opytuvannia-imi-i-rory-peck-trust/> (дата звернення: 15.08.2020).

британським фондом Rory Peck Trust спільно з ГО «Інститут масової інформації», за підтримки Фонду демократії ООН, у листопаді 2018 року.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ

1. Перерахуйте основні вимоги до побудови комунікації з потерпілими від злочину (повнолітніми).
2. Як побудувати комунікацію з дитиною-потерпілою?
3. Як журналістові не зашкодити репутації постраждалого?
4. Чи можна журналістові подавати відомості про смертельні випадки раніше за офіційну заяву речника поліції? Аргументуйте свою думку.
5. Поміркуйте над такими питаннями та опишіть ваші відповіді у форматі есе:

У яких випадках виправдано відкрито і детально показувати кадри смерті, насилля тощо? Як це можна обґрунтувати? З якою метою варто це робити? І чи варто?

Який стиль викладу обирають журналісти, які слова використовують — чи це виважений виклад новини чи смакування подробиць і добір шокуючи деталей?

Що ви відчуваєте після перегляду таких новин та, на вашу думку, чому саме ці емоції? Як можна було б висвітлити ці теми інакше?

ЛЕКЦІЯ 5. ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЙ ПРО ВБИВСТВА ТА САМОГУБСТВА.

План

1. *Специфіка репрезентації новин про смертельні випадки.*
2. *Особливості висвітлення самогубств.*
3. *Побудова комунікації з родичами та близькими померлих.*

За результатами своїх досліджень С. П. Бальцерт⁵⁰ розробив посібник з етичного поводження з такими знімками. Зокрема, він радить:

– упевнитися в тому, що на фотографії зображена важлива для висвітлення ситуація. Не можна публікувати фото просто заради того, щоб показати візуально шокуючий образ;

– переконатися у тому, що на шпальті достатньо місця не тільки для публікації фотографії, але і для тексту з поясненням і коментарем;

– при прийнятті рішення про публікацію враховувати тільки саму фотографію і її контекст;

– переконатися, що фотографія не порушує людську гідність зображених на ній людей;

– не робити з фотографії сенсацію. Замість публікації на першій шпальті можна надрукувати фото всередині газети у меншому розмірі.

Але так само С. П. Бальцерт радить не відмовлятися від публікації фотографії через страх перед негативною реакцією на неї, якщо редакція вважає використання саме цієї фотографії обґрунтованим. Ці ж правила можна застосувати і до відеоконтенту.

Психологи і медіа експерти радять редакціям онлайн видань і телеканалів завжди попереджати читачів, і глядачів про травмуючий контент. Людина має право свідомо обрати, чи хоче вона його проглянути, чи ні. Також варто

---

⁵⁰ Журналістська етика: що робити, якщо на фото показано насильство і смерть. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advices/jurnalistykaya-etika-cho-delat-esli-na-foto-pokazany-nasilie-i-smert-i2326> (дата звернення: 15.08.2020).

застосовувати технологію розмиття шокуючих деталей, закривати обличчя людей тощо.

Необхідно пам'ятати, що коли йдеться про загиблих чи поранених людей, етичні норми мають переважати над оперативністю — родичі цих людей повинні дізнатися про смерть близьких від офіційних представників, а не з новин.

Самогубство рекомендовано висвітлювати лише як явище, щоб з'ясувати його причини та можливість їх уникнення, не називаючи прізвищ реальних самогубців. Журналіст повинен мати почуття міри і не потурати невибагливим смакам та нездоровому інтересу до сенсацій. Збирання інформації, яке передбачає втручання в приватне життя людини, може бути виправдане лише захистом суспільних інтересів. Втручання в особисте життя може мати багато форм. Це не лише розповідь про певні факти і деталі життя людини та її родини (хоча це також, без сумніву, є втручанням). Це й опитування сусідів, співробітників, друзів і знайомих, ведення прихованої зйомки або прихованого аудіозапису, проникнення без втручання у приватне життя дозволу на приватну територію.

Не варто детально описувати самогубства, не можна називати прізвищ людей, які їх скоїли, щоб не завдати зайвого болю їхнім родинам.

Самогубство — це важливий інформаційний привід і ЗМІ мають повне право висвітлювати його. Тим не менш, дуже часто у пресі публікують лише ті випадки самогубств, що відрізняються від інших, відходять від звичайної моделі суїцидальної поведінки. Такі вчинки завжди нетипові та приголомшують. Таким чином, у подальшому такий підбір вводить суспільство в оману.

Дослідники визначили, що не сама новина про самогубство має вплив на суїцидальну поведінку вразливих груп населення, а те, як ця новина подається. Журналіст при неправильному підході до репрезентації може сформулювати думку: «самогубство — це нормально, це звичайне повсякденне явище». А може, навпаки, запобігти суїцидальній поведінці.

Факти про самогубство⁵¹:

- рівень популярності історії про самогубство прямо пропорційний кількості можливих подальших суїцидів;
- рівень самогубств буває підвищеним протягом 10 днів після телевізійних повідомлень про випадок суїциду;
- сильний вплив має широке висвітлення реальних історій самогубства;
- деякі форми документальних повідомлень про самогубства у газетах та по телебаченню пов'язані із статистично достовірним зростанням рівня самогубств серед молоді;
- веб-сайти із матеріалами про нанесення собі каліцтв та про самогубців, можуть викликати групові суїциди;
- багаторазове та постійне висвітлення самогубств, як правило, призводить до підвищеної зацікавленості у суїцидах та «моді» на суїцидальну поведінку, особливо серед підлітків та молоді.

Як повідомляти про самогубство⁵²?

- уникати словосполучень «епідемія самогубств» або «місто із найбільшим рівнем самогубств в світі»;
- уникати висвітлення гучних випадків самогубства, особливо якщо замішані відомі люди. Інформація має бути зведена до мінімуму, наскільки це можливо. Якщо людина хворіла на психічну хворобу, треба опублікувати відомості про неї. Не можна публікувати фотографії загиблих, методів та місць, де сталося самогубство, перші шпальти не для висвітлення випадків самогубства;
- уникати детального опису методу вчиненого самогубства. Певні місця – мости, скелі, багатоповерхівки тощо, традиційно пов'язують із самогубствами та додаткова «реклама» таких місць збільшує ризик їх використання;

---

⁵¹ Як писати про самогубство. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advice/yak-pisati-pro-samogubstvo-pamyatka-jurnalistam-i2380> (дата звернення: 25.08.2020).

⁵² Там само.

– не можна представляти самогубство як нез'ясовний факт або спрощувати самогубство вчинене конкретною особою. Треба підкреслювати, що до цього вчинку людину привів цілий ряд факторів;

– самогубство не повинно бути представленим як метод боротьби із особистими проблемами;

– треба враховувати вплив інформації на сім'ї загиблих самогубців, та на людей, що намагалися скоїти самогубство але вижили, з точки зору ганьби та пережитих страждань;

– представлення осіб, що скоїли самогубство, жертвами, об'єктами суспільного потакання, може викликати думку про те, що суспільство підтримує суїцидальну поведінку. Замість цього треба робити наголос на жалобі за людськими життями;

– опис фізичних наслідків спроби самогубства (пошкодження мозку, параліч, інвалідність та інше) можуть діяти у якості стримуючого фактору.

Як варто робити⁵³?

– працювати у щільному співробітництві із органами охорони здоров'я та профільними організаціями.

– публікувати новини про випадки суїциду тільки на внутрішніх сторінках друкованих видань, не ставити на головну сторінку сайтів, не робити першим сюжетом у випуску телевізійних новин.

– розповідати про способи вирішення тих чи інших загально людських проблем, протиставляти їх самогубству (тобто, як та якими методами та шляхами можна виходити із життєвих обставин, що склалися);

– надавати інформацію про служби довіри та установи, що надають допомогу людям, що опинилися у кризових ситуаціях.

– публікувати статті на тему, як визначити попереджувальні ознаки самогубства та ознаки суїцидальної поведінки, та способи, як попередити самогубство.

Що не варто робити⁵⁴?

---

⁵³ Там само.

⁵⁴ Там само.

- публікувати фотографії та передсмертні записки.
- повідомляти конкретні деталі способу, умов або місця самогубства.
- спрощувати та не опускаючи причини скоєного самогубства.
- робити із самогубства сенсаційну новину.
- використовувати релігійні або культурні стереотипи в описах.
- звинувачуйте жодного з учасників інциденту.

Побудова комунікації з родичами:

- при спілкуванні з людьми, що знаходяться в стані шоку і скорботи, журналісти повинні проявляти співчуття і чуйність.
- журналіст не представляє громадськості шокуючі подробиці злочинів, аварій, стихійних лих. Ті ж правила поширюються на візуальні матеріали.
- не можна користуватися слабкістю і станом таких людей в цілях збору інформації. Публікації можуть заподіяти їм додаткових страждань.
- висловити співчуття рідним, але не демонструвати занадто нав'язливо своє співпереживання (ви - випадкова людина, ви на роботі).
- персоніфіковані запитання про минулих (розкажіть, як ви познайомилися?). В горі люблять згадувати хороше.
- бути готовим до сліз. Дати можливість горюючого висловити сповна свої почуття. Не можна показувати крупним планом і довго особи і сльози людей (експлуатація горя).

Які шляхи боротьби з проблемою⁵⁵?

- поряд із новиною про самогубство публікувати список доступних установ, де можуть надати психологічну допомогу та підтримку, служб довіри з їх номерами та адресами;
- повідомляти про ознаки депресії, яка асоціюється із суїцидальною поведінкою, робити наголос на можливості її лікування;
- виказувати своє співчуття рідним та близьким постраждалих. Публікуйте координати груп підтримки. Це підвищує вірогідність втручання спеціалістів, друзів, близьких людей у період суїцидальної кризи.

---

⁵⁵ Там само.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ

1. Як висвітлювати смертельні випадки? Вимоги до фото- відеоматеріалів.
2. Що варто та не варто робити журналістові, висвітлюючи самогубство?
3. Побудова комунікації з родичами померлого.

4. Прочитайте історії героїв матеріалу «Люди бояться общаться с родственниками самоубийцы: Я пережил суицид близкого человека»⁵⁶ та оцініть:

- доречність обраного формату/способу репрезентації проблеми/чи відчутна позиція журналістів;
- рівень деталізації/натуралізації історій;
- на чому акцентується увага у матеріалі: емоціях/детальному опису способах суїциду;
- рівень висвітлення обраної авторами проблеми — суїциду.

Який формат для репрезентації актуальної соціальної проблеми — суїциду — обрали би для власного матеріалу? Яких корективів, на вашу думку, потребує запропонований текст? Аргументуйте вашу думку.

---

⁵⁶ «Люди бояться общаться с родственниками самоубийцы: Я пережил суицид близкого человека». *The Village*: веб-сайт. URL: <https://www.the-village.me/village/city/opyt-ludzi/263565-suicide> (дата звернення: 15.02.2021).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ПІДГОТОВКА ЖУРНАЛІСТСЬКИХ МАТЕРІАЛІВ: АЛГОРИТМ РОБОТИ.

ЛЕКЦІЯ 6. ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН: СПЕЦИФІКА НАПИСАННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО МАТЕРІАЛУ.

План

- 1. Феномен злочинності: у пошуку форматів висвітлення.*
- 2. Етапи підготовки журналістських матеріалів.*
- 3. Некролог як формат репрезентації історії про померлого.*

Злочинність як феномен складний для сприймання та розуміння, і тому журналісти як професійні комуніканти повинні забезпечити аудиторії повноцінне, об'ємне, цілісне уявлення про специфічні особливості цього явища, зокрема в Україні. Сучасна журналістика тяжіє до відображення кримінальних подій задля досягнення конкретних комунікаційних ефектів (до прикладу, вразити аудиторію і для цього потрібно забезпечити ефект присутності), тому характеризується використанням потенціалу інформаційних жанрів. Такий підхід до репрезентації кримінальних правопорушень реалізує фрагментарне, дискретне та хаотичне уявлення про стан криміногенної ситуації в українському суспільстві, адже у фокусі ЗМІ — конкретні типові ситуації, що демонструються журналістами, не враховуючи контексту.

Для журналістів, що планують висвітлювати злочинність як проблему, варто розібратись у ситуації загалом (звернувшись до офіційних джерел), а також у найпоширеніших причинах скоєння кримінальних правопорушень у сучасних умовах.

Стан криміногенної ситуації можна вважати індикатором інших соціальних (соціально-психологічних) проблем, зокрема: послаблення соціального контролю, економічна криза та пониження рівня життя населення.

Так, станом на червень 2020 року Україна за міжнародним рейтингом найбезпечніших для життя країн під назвою Global Peace Index⁵⁷ посідала 148-му сходинку зі 163, опинившись між Венесуелою та Нігерією. За сервісу Numbeo⁵⁸, який формує Індекс злочинності, Україна станом на 2021 рік займає 54 місце у світі (зі 135) за рівнем злочинності. Найпоширеніші злочини в Україні — крадіжка і грабіж. За статтею «Крадіжка» в 2018-му — 238 тис. 492, в 2019-му — 197 тис. 564, у 2020-му — 138 тис. 562. За останні декілька років зросла кількість правопорушень за статтею «Торгівля людьми»: в 2018-му — 270, в 2019-му — 320, в 2020-му — 206. У 2020 році рівень злочинності в Україні трохи знизився. Було менше зареєстровано злочинів за статтею «Умисне вбивство» — 3 тис. 844, за статтею «Незаконне позбавлення волі» — 414, «Контрабанда» — 114, «Протиправне заволодіння майном підприємства» — 90. До того ж у 2020 році порушували більше проваджень за статтями «Згвалтування» (393), «Бандитизм» (20), «Легалізація майна, отриманого злочинним шляхом» (348), «Шахрайство з фінансовими ресурсами» (142).

Журналістові варто обрати позицію спостерігача за подіями й водночас оцінювати ситуацію, вирізняти тенденційні кримінальні правопорушення та вбачати в них проблему. В українському інформаційному просторі декілька років поспіль актуалізується (проте фрагментарно) проблема насильницької злочинності (насильство в сім'ї, сексуальне насильство, зокрема над дітьми тощо). Професійні комуніканти здебільшого вдаються до фактологічного/подієвого викладу конкретних випадків, водночас не забезпечуючи об'ємного бачення для аудиторії.

Репрезентація історій про потерпілих від злочинів важлива для сучасного суспільства. Завдяки конкретним історіям актуалізується проблема злочинності, яка з об'єктивних (чи ні) причин замовчується в суспільстві. Проте журналіст повинен використовувати приклади, які водночас демонструватимуть цю

---

⁵⁷ Криміногенна Україна: між Венесуелою та Нігерією. Загальний стан злочинності та протидії їй в Україні у 2020 році (в порівнянні з відповідними даними 2013–2019 років). URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kryminogenna-ukrayina-mizh-venesueloyu-ta-nigeriyeyu-zagalnyj-stan-zlochynnosti-ta-protydiyi-yij-v-ukrayini-u-2020-rotsi-v-porivnyanni-z-vidpovidnyumu-danymy-2013-2019-rokiv/> (дата звернення: 15.01.2021).

⁵⁸ Злочинність в Україні: як змінювалася ситуація в 2013–2020 роках. URL: <https://umn.ua/news/1458> (дата звернення: 15.01.2021).

проблему, але залишатимуть надію на краще для суспільства, тому у своїй роботі журналістам варто керуватися принципами журналістики миру (peace journalism). У цьому контексті варто відшукати приклади, які потерпілі адаптуються до періоду «після травми» та хто їм допомагає. Звісно, журналіст також повинен враховувати, яка історія буде цікавою для аудиторії, проте до уваги суспільства потрібно пропонувати не тільки фактологічні відомості про смертельні випадки та вбивства, тому що висвітлення злочинності має бути всебічним.

Що потрібно знати про злочинність? Окремою категорією насильницьких злочинів є злочини на ґрунті ненависті. *Злочинами на ґрунті ненависті* вважають ті злочини, причиною яких стала нетерпимість щодо певних груп у суспільстві⁵⁹. Злочин на ґрунті ненависті не обов'язково означає, що особа, яка вчиняє такий злочин, відчуває ненависть до жертви. Упередження означає наявність у людини викривлених уявлень про якусь особу або групу осіб. Такі упереджені уявлення особи, яка вчиняє злочин, знаходять відображення у виборі жертви або інакшим чином проявляються під час нападу. Від злочинів на ґрунті ненависті можуть потерпати особи, яких зловмисники пов'язують з групами, проти яких щось мають, — наприклад, активісти-правозахисники. Оскільки злочини на ґрунті ненависті мають місце через те, як сприймаються особа, особи або майно, котрі стають мішенями злочинів, той, хто вчиняє такий злочин, може взагалі не мати власних почуттів щодо конкретної фактичної жертви⁶⁰.

За даними ОБСЄ⁶¹ в Україні від злочинів на ґрунті ненависті найчастіше потерпають:

- іноземці та члени різних етнічних громад;
- члени релігійних меншин та їхнє майно (церкви, синагоги, мечеті, кладовища), а також приватна власність;

---

⁵⁹ Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті»: Посібник для України. 2015. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/208186.pdf> (дата звернення: 30.08.2020).

⁶⁰ Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті»: Посібник для України. 2015. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/208186.pdf> (дата звернення: 30.08.2020).

⁶¹ Там само.

– роми;

– геї, лесбійки, бісексуали і трансгендери; члени цих спільнот вкрай уразливі для злочинів на ґрунті ненависті, особливо за відсутності статей закону, які надають відповідний захист. Напади на таких осіб часто відбуваються в громадських місцях, а мішенями нападників часто стають активісти.

Злочини на ґрунті ненависті мають тенденцію до збільшення, оскільки злочинці вважають свої дії морально виправданими. Якщо відповідна громада не може ефективно покарати і засудити злочини на ґрунті ненависті, такі та інші потенційні злочинці вважатимуть за належне продовжувати свою діяльність, через що кількість злочинів на ґрунті ненависті зросте.

*Злочинам на ґрунті ненависті, як правило, властива ескалація*⁶²: ті, хто починають з незначних правопорушень і кого вчасно не впіймали і не зупинили, надалі тяжіють до більш насильницьких дій. Відтак, навіть не дуже тяжкі злочини, вчинені з мотивів упереджень, небезпечні та потребують жорсткої реакції.

*Злочини на ґрунті ненависті розвиваються, як правило, по спіралі*⁶³: такі злочини посилають дуже потужні сигнали. Від злочину на ґрунті ненависті потерпають конкретні люди а вся їхня громада чує сигнал про її неприйняття. Якщо жертви та їхні громади відчують себе в небезпеці та не мають захисту від державних органів, вони імовірно вдадуться до помсти тим, кого звинувачують у нападах. Це може призвести до подальших протиправних дій і утворити спіраль насильства, котра в свою чергу призводить до серйозних наслідків.

Корупція. Закон України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю. Кримінальний кодекс України (КК України) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) встановлює відповідно кримінальну та адміністративну відповідальність для посадовців за неподання декларацій або зазначення у них неправдивої інформації; за порушення

---

⁶² Там само.

⁶³ Там само.

обмежень щодо отримання подарунків та невиконання вимог щодо врегулювання конфлікту інтересів. Хабарництво та корупція лідирує в топ-5 видах економічних злочинів та / або шахрайства в Україні⁶⁴ в 2018 році. Про це свідчать результати дослідження кампанії PwC «Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018». Результати опитування фіксують також посилення нових викликів та загроз – «мігрування шахрайства у цифровий простір». Зростають загрози кібератаки, корпоративного шпигунства та ін. За даними дослідження впродовж останніх 2-х років 31% організацій в Україні постраждали від кіберзлочинів.

Декларація дозволяє виявити у посадовця наявність потенційного конфлікту інтересів, що може стати приводом для подальшої додаткової перевірки, яка виявить, чи врегульований у нього конфлікт інтересів та чи не було в його попередніх діях складу правопорушення. Окремими формами конфлікту інтересів можуть вважатись порушення обмежень щодо отримання подарунків, роботи близьких осіб або розголошення інформації, яка відома завдяки виконанню службових повноважень. За допомогою аналізу електронних декларацій посадовців, можна виявити адміністративні та кримінальні правопорушення⁶⁵:

- ознаки незаконного збагачення;
- декларування недостовірних відомостей;
- конфлікт інтересів;
- порушення встановлених законодавством обмежень щодо роботи близьких осіб або отримання подарунків тощо.

У випадку виявлення будь-яких недостовірних відомостей у декларації або виявлення ознак незаконного збагачення, важливо надати таку інформацію компетентним органам, оскільки вони мають достатні повноваження для реагування на такі факти. Найкращим шляхом для цього є надсилання

---

⁶⁴ Хабарництво та корупція лідирує в топ-5 видах економічних злочинів та / або шахрайства в Україні в 2018 році. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/habarnyctvo_ta_korupciya_lidyruye_v_top_5_pwc.pdf (дата звернення: 16.08.2020)

⁶⁵ Аналіз електронних декларацій: посібник для громадських активістів та журналістів. URL: https://drive.google.com/file/d/1CaP1no25JEF542O9aaX-_xPhWzVNASNc/view (дата звернення: 15.08.2020).

письмового звернення до правоохоронного органу або іншої державної установи (Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро, Генеральна прокуратура, регіональні та місцеві прокуратури, Національна поліція). Журналіст може проводити дослідження та розслідування паралельно з офіційним розслідуванням відповідного органу та за наявності підтвердженої інформації опублікувати її задля актуалізації уваги громадськості.

Кіберзлочинність: правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем (ст. 2 незаконний доступ, ст. 3 нелегальне перехоплення, ст. 4 втручання у дані, ст. 5 втручання у систему, ст. 6 зловживання пристроями); правопорушення, пов'язані з комп'ютерами (ст. 7 підробка, пов'язана з комп'ютерами, ст. 8 шахрайство, пов'язане з комп'ютерами); правопорушення, пов'язані зі змістом (ст. 9 правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією); правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав (ст. 10 правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав).

При висвітленні таких злочинів журналістові *не варто*: демонструвати алгоритм шахрайства, деталізувати аудиторії конкретні схеми, ігнорувати статистичну інформацію, подавати винятково анонімні коментарі постраждалих. Журналістові, який планує висвітлювати таку проблему варто: зосередити увагу на тенденційності таких злочинів, продемонструвати масштаб, подати читачам/глядачам конкретні рекомендації інформаційної безпеки у інтернеті та окреслити послідовність дій у разі зіткнення з випадком шахрайства.

Особливості пошуку інформації та підготовки матеріалу. Одна з найбільших проблем для журналіста, який планує підготувати оперативний матеріал про кримінальну подію є те, що на місце події він потрапляє (у більшості випадків) після скоєння злочину. Тому перед ним постає професійний виклик — вибудувати хронологію подій із максимальною точністю. Для цього йому *потрібно*:

1) *Знайти джерела.* Опитати якомога більше свідків (учасників), орієнтуючись на офіційну інформацію, отриману від поліцейських.

2) *Потратити на місце злочину.* Додати до матеріалу/сюжету важливі деталі або отримати фото для оприлюднення (унікати натуралізації подій та шокуючих кадрів). Місце події допоможе візуалізувати суть злочину, коли журналістові доведеться його описувати. Наприклад, набагато легше зрозуміти, що підозрюваний у крадіжці «зник за рогом будівлі», коли журналіст побачив це місце самостійно. Якщо це незвичний чи масштабний злочин, журналістові потрібно презентувати певний фон, щоб полегшити для читачів/глядачів процес сприймання та розуміння інформації, наслідків події.

3) *Відсортувати відомості та перевірити їх на достовірність.* Визначити та демонструвати тільки ті факти, що підтверджені; не подавати багато версій, що суттєво відрізняються одна від одної. Краще подати офіційну та версію свідків.

Яку інформацію необхідно подати?

– Суть злочину (природа злочину; де, коли, як відбувся). Забезпечити баланс того, що потрібно описати: так, що це не стало інструкцією; так, щоб громадськість було попереджено.

– Потерпілі/підозрювані (хто постраждав, кого підозрюють у скоєнні злочину). Отримавши відомості про підозрюваного, враховувати рівень небезпеки для громадськості (кого підозрюють: чоловіка віком близько 40 років із татуванням чи засудженого вбивцю, що втік із в'язниці). Однак не потрібно акцентувати увагу, якщо підозрюється особа, що в минулому мала судимість та відбула покарання.

– Цитати, адже вони оживлюють історії та наближають до події.

Журналістові, який планує готувати матеріал про феномен злочинності (аналітичний матеріал) потрібно вархувувати такі ***фактори***:

1) *Запит аудиторії.* Читачі/глядачі хочуть отримати пояснення, чому відбувся конкретний злочин/чому злочини відбуваються в сучасному суспільстві? Читачі/глядачі мають знати, як порушуються закони; як людей, що порушують закони та визначають міру покарання.

2) *Актуальність/новизна*. Деякі злочини залежать від актуальності новини (чи резонансу навколо цієї події): наприклад, матеріал про «жорстоке вбивство та невідому особу, що його скоїла» втратить частину свого впливу (і цінність повідомлення для аудиторії про небезпеку) після того, як цю особу знайдуть та затримують поліцейські. Проте для аналітичного матеріалу ця подія може слугувати корисним прикладом, який забезпечить відображення одразу декількох аспектів: небезпечної ситуації/загрози та як на неї реагувати громадянам; роботи поліцейських під час затримання особи, що скоїла злочин тощо.

3) *Незвичність/масштаб*. Вбивства чи розбій не є повсякденними подіями, і тому такі приклади розкривають ті аспекти феномену злочинності, які не можуть забезпечити фрагментарний виклад новин.

4) *Цікавість/важливість*. Більшість законослухняних громадян цікавляться людьми, що порушують закон масштабними чи незвичними способами. Однак і злочини, що мають меншу масштабність, можуть мати більшу значущість для суспільства, якщо репрезентувати їх в контексті. Наприклад, крадіжка авто може бути 1 із 100 випадків; але важливість прикладу підвищиться, якщо за спостереженнями журналіста впродовж невеликого проміжку часу вкрали 100 автомобілів. Це означає, що журналіст повинен тримати у фокусі своєї уваги події та відслідковувати тенденційність деяких злочинів.

5) *Люди в епіцентрі*. Потрібно розповісти історію «людськими термінами», звісно, не ігноруючи офіційні відомості від поліцейських. Щоб матеріал досягнув свого рівня впливовості, журналістові потрібно ілюструвати конкретний злочин на прикладі потерпілого, акцентуючи увагу на наслідках.

Варто враховувати під час підготовки історії про проблему злочинності:

1) Логічність та причинно-наслідковість як основні принципи викладу (поступовий виклад у хронологічній послідовності);

2) Факти, основні тези та їх поступове розгортання (основні факти на початку, далі ілюстрація конкретних прикладів, їх пояснення, рекомендації тощо);

3) Роз'яснення термінів/посилань на законодавство у тексті.

Для репрезентування кримінальної проблематики журналісти найчастіше використовують потенціал інформаційних жанрів: заміток, репортажів, інформаційних інтерв'ю (наприклад, із очевидцем) тощо. Журналіст повинен пам'ятати, що підготовка інформаційного матеріалу про «кримінальну подію» потребує дотримання журналістських стандартів, а також фактчекінгу джерел інформації.

*Баланс думок*⁶⁶ дотримано у такому випадку:

- представлені позиції всіх сторін обговорюваної проблеми/конфлікту;
- позицію колективної сторони озвучує адекватний представник;
- позиція сторін представлена аргументовано;
- є оцінки ситуації/події з боку незалежного експерта;
- якщо сторона відмовляється від коментування, потрібно аудиторії чітко озвучити факт і причини відмови;
- однаково (за формою) представлені позиції сторін (хронометраж, кількість та якість фото тощо).

*Стандарт відокремлення фактів від коментарів*⁶⁷ дотримано у такому випадку:

- є чітке позначення початку та кінця суб'єктивної думки;
- відсутня лексика урочистого стилю в новинах про заяви/дії високопосадовців;
- відсутня оціночна та емоційно-забарвлена лексика, у тому числі дієслова та прикметники (навіть такі як «красномовно промовчав», «охоче прокоментував» тощо);
- відсутні безпідставні узагальнення;
- відсутні оціночні судження журналіста щодо подій та явищ.

*Стандарт повноти*⁶⁸ дотримано у такому випадку:

---

⁶⁶ Як викладати журналістику конфлікту: посібник для викладачів факультетів журналістики / за заг. ред. Д. Дуцик. Київ: ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2019. С. 59–63.

⁶⁷ Там само. С. 66–69.

⁶⁸ Там само. С. 73–74.

– матеріал містить відповіді на питання: Хто? Що? Де? Коли? Як? Чому?
– матеріал містить бекграунд (передісторія, яка дає розуміння події/явища; пояснення будь-яких складних понять чи роз'яснення складних явищ; пояснення взаємозв'язків між подіями чи явищами; додаткову інформацію, яка допомагає зрозуміти, про що новина).

*Стандарт достовірності*⁶⁹ дотримано, якщо:

- чітко зазначено джерело кожного факту;
- чітка авторизовано кожну подану думку.

*Стандарт точності*⁷⁰ дотримано у такому випадку:

- відповідність кожного поданого факту реальності;
- дослівне цитування/відтворення думок.

Як зауважив О. О. Тертичний: «...справжня проблема завжди пов'язана з потребою у вирішенні завдань, важливих для суспільства. Чим більшого числа людей стосується проблема, тим вона важливіше, тим більше заслуговує на увагу серйозного журналіста»⁷¹.

Журналіст повинен правильно окреслити проблему, яку намагається «вирішити» у своєму аналітичному матеріалі. Далі необхідно провести дослідження, використовуючи можливості журналістських методів пошуку інформації. «Рішення проблеми» журналістом — це демонстрація відповідей на питання, яке актуалізовані у матеріалі та розкривають різні аспекти конкретної проблеми. Вся робота направлена на досягнення основних цілей проблемного матеріалу:

- 1) опису та оцінки проблемної ситуації;
- 2) з'ясування причин виникнення проблеми (бар'єру, перешкоди, завдання);
- 3) встановлення програми і пошуку шляхів усунення (тобто рішення) проблеми, тобто формулювання дій.

---

⁶⁹ Там само. С. 79–81.

⁷⁰ Там само. С. 84–86.

⁷¹ Тертычный А. А. Жанры периодической печати. Москва, 2000.

Для опису проблеми журналіст повинен фіксувати результати спостереження, інтерв'ю, бесіди, вивчення журналістом документів, тобто результатів емпіричного дослідження, а при необхідності і їх угруповання, типологізація. Оцінка — це ставлення людини до аналізованого предмету. Часто саме з опису і оцінки автор починає своє проблемне виступ.

Також важливою є систематизація та аналіз зібраної інформації. Це дозволить журналістові: створити картину подій чи проблеми, яку йому необхідно описати; пересвідчитись у правильності гіпотези; побачити протиріччя та те, чого не вистачає.

Розберемо план майбутнього матеріалу на прикладі теми, яка не так часто потрапляє до «порядку денного» українських ЗМІ, хоча є актуальною й для України, — торгівля людьми. Під час планування матеріалу на таку тему журналістові варто враховувати такі важливі аспекти:

*Інформаційний привід*⁷² (обґрунтування важливості й актуальності інформації, а також комунікаційних намірів, що не можуть будуватися лише на особистісних інтересах). Інформаційним приводом може стати: оприлюднення нових даних, інформації про торгівлю людьми, ініціатив; нові тенденції в міграційних процесах і торгівлі людьми; розслідування фактів торгівлі людьми; прийняття важливих документів, пов'язаних із цією темою.

*Робота з джерелами інформації*⁷³. У висвітленні теми торгівлі людьми джерелами інформації можуть бути такі структури: державні, громадські та міжнародні організації. Окремою категорією є потерпілі від торгівлі людьми, оскільки вони, виходячи з власного досвіду, зможуть продемонструвати тенденції сучасного рабства. Важливо досягти збалансованості інформації, що досягається за допомогою відображення протилежних поглядів на актуалізовану проблему. Хоча торгівля людьми є негативним явищем для сучасного суспільства, порушує права людини, для журналіста важливо

---

⁷² Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: посібник для журналістів. Київ, 2007. С. 94–100. URL: <http://www.solor.gov.ua/docs/all/mediaua.pdf> (26.08.2020).

⁷³ Там само. С. 100–104.

залучити якомога більше джерел та дати змогу висловитися усім учасникам процесу протидії.

Трансформація формату некрологу у сучасній періодиці: особливості репрезентації історій про померлих. Під некрологом К. А. Оніпко розуміє письмове висловлювання, яке існує поряд з іншими словесними творами (такими як повідомлення про смерть, співчуття, надгробна мова, поминальний тост тощо); демонструє факт про смерть того чи іншого члена спільноти, перетворюючи цю подію з факту індивідуального, особистого життя у соціальний факт. Некролог — це розширена новина, в якій перераховуються заслуги і регалії померлого. Спочатку варто сказати, що, власне, сталося (хто помер, ким конкретно була ця людина, за яких обставин померла), потім потрібно дати коротку біографічну довідку: вік, походження, ким працював / де грав / де знімався / які були етапи його політичної кар'єри, чи займався благодійністю або громадською діяльністю, сказати про родичів, дітей, онуків. Смерть — це інфопривід. Кожен некролог, навіть незважаючи на свою стислість, повинен бути індивідуальний і повинен прагнути передавати «суть людини», «дух людини», «його індивідуальні якості», «сформувати образ людини». *«Народилася, жила, досягла, померла — це формальність, тому що там немає її позиції, немає емоцій ... Потрібно досягти емоційної віддачі від аудиторії, і не тому, що це журналістський текст, а тому, що це смерть. Смерть повинна схвилювати»*⁷⁴.

Некролог — це інституційний жанр⁷⁵. Він характеризує покійного як члена певного професійного співтовариства, в ньому перераховуються професійні досягнення минулого людини і, як правило, він є виразом скорботи колективу цілої організації. Такі некрологи часто готують представники пресслужби організації і нерідко бувають гранично формалізовані. На жаль, за всієї цієї формалізованостю втрачається людина, характер, особистість, а іноді виникає небажаний підтекст.

---

⁷⁴ Оніпко К. А. Прагматика некролога: позиція автора. *Вестн. РГГУ. Сер. : Історія. Філологія. Культурологія. Востоковедение*. 2018. № 9 (42). С. 50–60.

⁷⁵ Там само.

Жанрова своєрідність некрологу⁷⁶ визначається, що цілком очевидно, предметом відображення, яким є факт смерті конкретної людини. Сенса публікацій цього роду на відміну, скажімо, від кримінальних повідомлень, як відомо, полягає перш за все в тому, що вони просто сповіщають аудиторію про смерть людей (передусім тих, що відомі аудиторії). Крім того, некрологи, як правило, містять коротку біографію померлого, повідомляють про те, де і як він працював, про його здобутки, нагороди. Іноді в некролозі йдеться про причини смерті, місце похорону. Завершується некролог зазвичай прощальними словами, виразом скорботи за померлим.

Автори некрологів рекомендують: не робити помилок в написанні імен⁷⁷. Це, можливо, єдиний раз, коли ім'я людини з'явиться у пресі. Не треба нічого прикрашати, нехай історія розповідає себе сама. Під час розмов з родичами не намагатися контролювати ситуацію — «пливіть за течією, дозвольте розмові йти як завгодно»⁷⁸. Намагайтеся не сваритися з родичами. Один із авторів так описав схожу ситуацію: «Мені, правда, один раз все-таки довелося посваритися. Я писав некролог про суддю, у якого була судимість. Родичі не хотіли, щоб я згадував судимість в некролозі. Я пояснив, що не займаюся життєписом святих і не силую блискітками, що моє завдання - говорити правду. Почався скандал, і я відправив їх розбиратися до редактора»⁷⁹. Важливо, де людина народилася і хто його батьки. Але ще важливіше, як людина розпорядився своїм життям. Некролог — це лінійка, яка вимірює, як високо людина змогла піднятися, як розпорядився можливостями, які йому підкинуло життя, як зумів заслужити репутацію до кінця життя. До прикладу, «хтось народився в бідній сім'ї, не отримав освіти, але зміг піднятися куди вище, ніж той, хто народився в заможній і титулованій сім'ї»⁸⁰. Журналістові

---

⁷⁶Тертычный А. А. Жанры периодической печати. Москва, 2000.

⁷⁷ «Если соберетесь писать на свою смерть, начните со школьной клочки». *Сочинители некрологов о своей работе*. URL: <https://snob.ru/selected/entry/127633/> (дата обращения: 15.08.2020).

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Там само.

потрібно враховувати усі особистісні характеристики людини, аби відобразити це у некролозі.

Сучасний некролог⁸¹ породжений цілим комплексом обставин, пов'язаних не тільки з новим розумінням людини себе в культурі, а й зовнішніми — соціальними, економічними, політичними змінами. Загальна природа функцій некрологів-есе в журналах і оголошень про смерть в газетах передбачає і загальний набір функцій; проте вони можуть бути згруповані в різні комбінації. Для США смерть виявляється інформаційним приводом, в центрі некролога — новина про смерть, найкраще смерть-скандал, в описі померлого ціняться факти. В Англії — смерть виявляється приводом згадати про людину, в центрі некролога — його життя і спогади близьких про нього, некролог представляється даниною пам'яті і демонструє повагу до смерті.

Кожен текст некрологу в газету повинен відповідати трьом принципам:

Актуальність. Меморіальне твір має бути написаний в максимально короткий період, що минув після смерті людини.

Лаконічність. Текст некролога повинен бути коротким. Історично це пов'язано з лімітованими обсягами газетної шпальти

Конкретизація. Крім перерахування позитивних якостей і віх життя покійного, в публікації повинно міститися повідомлення про дату прощання з небіжчиком.

Прикладами вдалого використання журналістами потенціалу некрологу є матеріал про смерть Принца Філаппа, герцога Единбургського⁸² та матеріал про кількість померлих від коронавірусу в США⁸³, опублікованого The New York Times.

---

⁸¹ Еремеева С. А. “Окно в культуру” и “зеркало социума”: подходы к изучению некрологических текстов // *Диалог со временем*. 2019. Вып. 67. С. 129-145. URL: http://roii.ru/dialogue/67/roii-dialogue-67_11.pdf (дата орашения: 26.08.2020).

⁸² «Принц Філіп, герцог Единбурзький: надія і опора Єлизавети II». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38156912> (дата звернення: 9.04.2021).

⁸³ «The Project Behind a Front Page Full of Names». URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/23/reader-center/coronavirus-new-york-times-front-page.html> (accessed: 15.02.2021).

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ

1. Розкрийте суть злочинності як сучасного феномену. Як журналістові продемонструвати цю проблему у своєму матеріалі?

2. Алгоритм підготовки інформаційного матеріалу про кримінальну подію.

3. Перерахуйте основні джерела для журналістського матеріалу. Які джерела є пріоритетнішими?

4. Алгоритм підготовки аналітичного матеріалу про злочинність.

5. Прочитайте журналістський матеріал «The baby stealers⁸⁴» та оцініть:

1) Актуальність обраної автором проблеми;

2) Відповідність журналістським стандартам;

3) Спосіб обробки та репрезентації матеріалу;

4) Використання джерел/фактів (чи достатньо цієї інформації);

5) На чому автор фокусує увагу в тексті?

6) На вашу думку, чи достатньо автором розкрита проблема? Чи потрібно щось додати, аби забезпечити уявлення про масштабність проблеми?

Уявіть, що Вам потрібно було б підготувати матеріал про проблему торгівлі людьми: з чого розпочали б роботу? Який би формат для репрезентації цієї проблеми обрали?

---

⁸⁴ «The baby stealers». URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-54892564> (accessed: 15.02.2021).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1) *Ознайомтесь із запропонованими фрагментами матеріалу та окресліть, чого не вистачає для якісного аналітичного журналістського тексту. На вашу думку, яка інформація якнайкраще відобразить проблему: аналітика чи конкретні суб'єктивні історії?*

Жертви карантину: як у боротьбі із домашнім насильством допомагають TikTok та Telegram

Чи стало насильства більше?

Директорка Департаменту Національних «гарячих ліній» ГО «Ла Страда-Україна» Альона Кривуляк в одному із інтерв'ю заявила, що за перший тиждень карантину, кількість звернень щодо домашнього насильства збільшилась вдвічі.

А голова міжнародної правозахисної організації Amnesty International Ukraine Оксана Покальчук заявила, що саме жінки та дівчата «можуть зіштовхнутися зі специфічним та надмірним впливом» та закликала посилення заходів щодо підтримки їхніх прав, особливо під час пандемії.

Керівниця ООН Жінки в Україні Домініка Стояновська також розповіла, що кількість дзвінків на «гарячу лінію» щодо протидії насильства в Україні збільшилась на 30%.

І це на тлі заяв МВС, що у зв'язку із карантинном кількість звернень щодо домашнього насилля не стала більшою. Наприкінці першого тижня карантину, в МВС навіть заявили, що вони розробили план для порятунку можливих жертв домашнього насильства під час карантину.

Тож, якщо правозахники заявляють про сплеск домашнього насилля під час карантину, то чому тоді заяв до поліції не стало більше?

А як у світі?

У відеозверненні генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріша, розміщеному в твіттері, також йдеться про справжній сплеск домашнього насильства у країнах, де запровадили карантин.

За його словами, через необхідність ізоляції деякі жінки опинилися у «пастці» з партнерами, схильними до жорстокого поводження.

У деяких країнах кількість звернень жінок у служби підтримки подвоїлася.

При цьому співробітники правоохоронних органів і медичних установ перевантажені роботою, а місцевим групам підтримки жертв насильства не вистачає ресурсів, зазначив Гутерріш.

Згідно зі звітом ООН, у Франції кількість звернень щодо домашнього насильства стосовно жінок, підвищилась аж на 30%. До переліку європейських країн, у яких кількість звернень значно виросла, входить також Німеччина, Іспанія та Сполучене Королівство.

В організації зазначають, що в часи карантину жертвам насилля може бути важче звернутися за допомогою, враховуючи завантаженість служб та організацій, які відповідають за захист прав.

Приміром, протягом перших двох тижнів березня кількість дзвінків на гарячу лінію з протидії домашнього насильства в Італії звернулось на 55% менше заявок.

Джерело: Radiosvoboda

Авторка: Анастасія Саковська

2) Ознайомтесь із запропонованим матеріалом та запропонуйте ваші варіанти оптимальної структуризації цього тексту. Якби вам необхідно було підготувати матеріал про проблему насильства, чи обрали би такий формат репрезентації історії. Які переваги ви вбачаєте в ньому?

Домашнє насильство: як з ним борються в Німеччині

Кожна третя жінка в світі стає жертвою насильства. В Німеччині від домашнього насильства за три дні гине одна жінка. Як цьому протидіють у ФРН?

Щоп'ять хвилин, згідно з даними Федерального відомства з кримінальних справ (ВКА), як мінімум одна жінка в Німеччині піддається загрозам, психологічному тиску, фізичному або сексуальному насильству. І відбувається це у вітальнях та спальнях, на сімейних заходах — там, де жінки взагалі-то

повинні почуватись в цілковитій безпеці. Скоюють злочини проти жінок в основному чоловіки, родичі або партнери у віці від 30 до 39 років.

Статистика — лише вершина айсберга

Число жертв так званого домашнього насильства або насильства, що вчиняється партнером, в період з 2013 по 2017 роки зросло зі 121 тисячі майже до 140 тисяч. Згідно зі статистикою, в 2017 році щодва-три дні фіксувалися випадки загибелі щонайменше однієї жінки від рук партнера або экс-партнера. «Але проблема набагато ширша, ніж цифри, які її віддзеркалюють», — говорить в інтерв'ю DW Домінік Шрайнер (Dominic Schreiner). За даними прес-секретаря гуманітарної організації Weißer Ring, що допомагає жертвам кримінальних злочинів, з домашнім насильством жінки можуть зіткнутися значно частіше, ніж з такими злочинами, як пограбування або нанесення тілесних ушкоджень.

Однак при цьому не про всі злочини стає відомо. «Максимум 20 відсотків постраждалих звертаються по допомогу, а загальне число жертв значно більше», — каже Шрайнер. Як зазначила в інтерв'ю першому каналу німецького телебачення ARD міністерка юстиції ФРН і экс-міністр у справах сім'ї та жінок Катаріна Барлі (Katharina Barley), причина полягає в тому, що багато жінок соромляться про це говорити. Адже, якщо мова заходить про насильство стосовно жінок, то їх часто запевняють, що вони нібито самі винні в цій ситуації».

Злочинець — людина з близького оточення

Жінки соромляться звернутися по допомогу до поліції або до спеціальних груп підтримки особливо тоді, коли пережили насильство, вчинене чоловіками з близького оточення. «Тому так важливо, щоб ця тема стала публічною і щоб жінки зрозуміли, що вони не самотні у цій ситуації», — сказала Барлі.

25 листопада під егідою ООН стартувала щорічна кампанія проти насильства над жінками, яка триватиме до 10 грудня, — міжнародного Дня прав людини. Впродовж цих 16 днів по всьому світу проходять різні заходи, присвячені цій темі. Будівлі структур ООН і низка інших будуть освітлені помаранчевим світлом, який символізує майбутнє без насильства. Гасло

цьогорічної кампанії — «Нікого не залишимо в біді». У Німеччині цього року на першому плані буде саме ця тема — домашнє насильство.

Кампанія MeToo надала сміливості багатьом жінкам

Торік у службі, якою керує Петра Зехтінг, було зареєстровано 38 тисяч звернень з проханням допомогти. У 60 відсотках випадків йшлося про домашнє насильство. Щороку дзвінків про допомогу дедалі більше. На думку Зехтінг, торік цьому сприяла міжнародна кампанія MeToo і дискусії, пов'язані з нею. «Це допомогло донести тему насильства над жінками в усі верстви суспільства, і вона більше не є табу, — каже Зехтінг. — За допомогою подібних кампаній жертви насильства можуть наважитись розповісти про те, що пережили».

Експерти кажуть, що для вирішення проблеми насильства над жінками необхідно посилити законодавство. Минулого року деякі зміни вже сталися, запевняє міністерка юстиції Барлі: «Сьогодні складно собі це уявити, але 20 років тому згвалтування в сім'ї не було кримінально караним. Зараз ми ввели у визначення злочини на сексуальному ґрунті таке поняття, як «ні означає ні». Ми знаємо, що багато жінок, які пережили насильство, не звертаються до поліції, тому що там кілька разів необхідно давати свідчення. А для них це болісний процес». Барлі пропонує замінити цю процедуру на одноразовий відеодопит, який буде основою на всіх наступних етапах розгляду справи.

35 мільйонів євро проти насильства

Перед початком цієї кампанії уряд Німеччини представив свій план заходів протидії домашньому насильству. 20 листопада міністерка у справах сім'ї, жінок і молоді Франціска Гіффей (Franziska Giffey) представила в Берліні доповідь про домашнє насильство в 2017 році і повідомила, що на цілі запобігання насильству проти жінок виділено 35 мільйонів євро. Вона закликала збільшити кількість структур, які допомагають жертвам насильства, число гуртожитків для жінок, які зіткнулися з домашнім насильством, і посилити покарання за вчинення злочинів проти жінок.

Жінки, які стали жертвами насильства, можуть звернутися по допомогу в такі організації, як Weißer Ring або на «гарячу лінію», організовану

міністерством у справах жінок, сім'ї та молоді, де їм запропонують допомогу. «Телефон довіри», за яким можуть зателефонувати жертви насильства, цілодобовий. Консультації проводяться 17-ма мовами. «До нас звертаються жінки з різних соціальних верств, різних національностей, віку, рівня освіти, — розповідає Петра Зехтінг (Petra Söchting), керівниця служби цілодобової допомоги жінкам, постраждалим від насильства. — Феномен, який ми зараз спостерігаємо, полягає в тому, що насильство може торкнутися кожної жінки», — говорить Зехтінг.

Небезпека традиційного розподілу ролей

Ще одним важливим аспектом цієї проблеми є традиційний розподіл ролей. «Те, що у нас в такому масштабі має місце насильство над жінками, свідчить про одне — у нас, як і раніше, існує нерівність між чоловіками і жінками, — говорить Петра Зехтінг. — Досі нам не вдалося домогтися повної рівноправності чоловіків і жінок».

Домінік Шрайнер наголошує, що в суспільстві досі переважає уявлення про те, що «чоловік є паном, якому в його будинку всі підкоряються. І в цьому полягає небезпека того, що за певних обставин він вдасться до насильства». За оцінкою Шрайнера, Німеччина, на жаль, поки що далеко не так прогресивна в тому, що стосується розподілу ролей між чоловіками і жінками.

Джерело: DW

Автор: Ральф Бозен, Наталія Позднякова

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Букина Т. Г. Некролог как биографический жанр: этикетно-прагматический аспект. *Известия Уральского федерального университета. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры*. 2020. Т. 26, № 2 (197). С. 35–41. URL: <https://journals.urfu.ru/index.php/Izvestia1/article/download/4520/3537> (дата обращения: 20.08.2020).
2. Голев Н. На грани нарушения презумпции невиновности (на материале медийных номинаций лиц, подозреваемых или обвиняемых в преступлениях). *Юрислингвистика*. 2015. № 4. С. 33–43. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/na-grani-narusheniya-prezumpitsii-nevinovnosti-na-materiale-mediynyh-nominatsiy-lits-podozrevaemyh-ili-obvinyaemyh-v-prestupleniyah/pdf> (дата обращения: 28. 08.2020).
3. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
4. Дебор Г. Общество спектакля. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/3512> (дата обращения: 20.02.2020).
5. Етика в редакційному повсякденні. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2010. 232 с. URL: <https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Etika-v-redakciynomu-povsyakdenni.pdf> (дата звернення: 28.08.2020).
6. Еремеева С. А. «Окно в культуру» и «зеркало социума»: подходы к изучению некрологических текстов. *Диалог со временем*. 2019. Вып. 67. С. 129–145. URL: http://roii.ru/dialogue/67/roii-dialogue-67_11.pdf (дата обращения: 26.08.2020).
7. Закусило М. Діти в медіа: як висвітлювати й дотримуватися основних правил. *Телекритика: Спеціальний звіт*. Київ, 2016. 48 с. URL: https://ms.detector.media/content/files/deti_v_media_web_new.pdf (дата звернення: 30.08.2020).

8. Іванов В., Сердюк В. Журналістська етика. Київ: Вища школа, 2006. 231 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r210.pdf> (дата звернення: 30.08.2020).
9. Каткова Л. В. Образ серійного убийци в СМІ (на прикладі англійських газет «Сан» і «Гардіан»). *Медіаскоп*. 2016. Вип. 2. URL: <http://www.mediascope.ru/?q=node/2120> (15.08.2020).
10. Катенева І. Преступність як об'єкт дослідження соціальної журналістики. *Научні результати року: досягнення, проекти, гіпотези*. 2013. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prestupnost-kak-obekt-issledovaniya-sotsialnoy-zhurnalistiki/pdf> (дата звернення: 28.08.2020).
11. Ключкова А. Специфіка підходу СМІ до матеріалів кримінальної проблематики. *Вісник Московського університету*. 2012 № 2. С. 58–69. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-podhoda-smi-k-materialam-kriminalnoy-problematiki/pdf> (дата звернення: 28.08.2020).
12. Онипко К. А. Прагматика некролога: позиція автора. *Вісн. РГГУ. Сер. : Історія. Філологія. Культурологія. Востокознавство*. 2018. № 9 (42). С. 50–60.
13. Опришко Л., Панкратова Л. Основи судової журналістики. Київ: 2016. 152 с. URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Courts_and_media_journalists_manual_2016_Ukr1.pdf (дата звернення: 30.08.2020).
14. Опришко Л., Сафаров А., Чуранова О. Правила світу інформації: як українським медіа наблизитися до європейських стандартів. Київ, 2019. 106 с.
15. Павлів В. Репортаж: між фактами та емоціями. Практичний посібник для журналістів. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. 120 с.
16. Порфімович О. Кримінальна журналістика: експериментальні підходи до визначення впливу медіанасильства на аудиторію ЗМІ. *Діалог: Медіастудії*. 2013. Вип. 17. С. 119–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dialog_2013_17_13 (дата звернення: 30.08.2020).

17. Порфімович О. Л. Кримінальна журналістика: теоретичні засади експериментальних підходів з визначення впливу медіа насильства на аудиторію ЗМІ. Частина перша. *Психолінгвістика*. 2014. Вип. 15. С. 310–317. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2014_15_26 (дата звернення: 30.08.2020).
18. Посібник з верифікації / за заг. ред. К. Сільвермана. *Інститут Пойнтера*. URL: http://verificationhandbook.com/downloads/verification.handbook_ua.pdf (дата звернення: 10.02.2020).
19. Тертычный А. А. Жанры периодической печати. Москва, 2000.
20. Хайт Д., Сміт Ф. Трагедія і журналістика. *MediaLab Online*. URL: <https://medialab.online/wp-content/uploads/2016/02/tragedy.pdf> (дата звернення: 28.08.2020).
21. Червінчук А. О. Потерпілі від злочинів: журналістські стратегії репрезентації історій в українських ЗМІ. *Діалог: Медіастудії*. 2020. Вип. 26. С. 189–207. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/225321/230139> (дата звернення: 10.05.2021).
22. Шмарьова Т., Добринська В. Висвітлення кримінальних процесів в ЗМІ: окремі дискусійні аспекти українського права та правозастосування в світлі конвенційних стандартів. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/articles/vysvitlennya-kryminalnyh-protsesiv-v-zmi/> (дата звернення: 30.08.2020).
23. Які обмеження існують щодо висвітлення кримінальних процесів у ЗМІ? *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/yaki-obmezhennya-isnyuyut-shhodo-vysvitlennya-kryminalnyh-protsesiv-u-zmi/> (дата звернення: 30.08.2020).
24. Galtung J. Peace Journalism as an Ethical Challenge. *GMJ: Mediterranean*. 2006. No. 1(2). P. 1–6. URL: <https://cutt.ly/oh3pG3D> (accessed: 18.02.2020).
25. Mass Media and Crime. URL: <https://law.jrank.org/pages/1578/Mass-Media-Crime-Journalism.html> (accessed: 18.02.2020).
26. Crime reporting introduction. URL: https://www.thenewsmanual.net/Manuals%20Volume%202/volume2_35.htm (accessed: 18.02.2020).

Додаткова

27. Бель Б., Бурмагін О., Патора Т. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Київ, 2013. 190 с. URL: <https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/verstka.pdf> (дата звернення: 10.01.2020).
28. Долгина Е. С., Ситникова М. Ю. Криминальная журналистика: теоретический аспект. *Молодой ученый*. 2015. №7. С. 1111–1114.
29. Кругул Ю. І. Права і свободи людини: навч. посіб. для студентів вузів. Київ: Книга, 2004. 288 с.
30. Інформаційне законодавство України (станом на 1 вересня 2008 року) / За ред. Т. Шевченка, Т. Олексіюк. Київ. 2008. 356 с. URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2009/01/zakon-vypravl.pdf> (дата звернення: 10.01.2020).
31. Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи / за ред. О. Бондаренко, М. Буткевича, І. Федорович. Київ, 2015. 64 с.
32. Мова ворожнечі: спецпроект видання «Детектор медіа». URL : <http://detector.media/module/minisite/hatespeech/tag/693/> (дата звернення: 10.01.2020).
33. Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму. Доповідь за 2015 рік. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2016. 180 с.
34. Розуміння поняття «злочини на ґрунті ненависті»: Посібник для України. 2015. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/208186.pdf> (дата звернення: 30.08.2020).
35. Обличчя ненависті. Злочини та інциденти на ґрунті гомофобії і трансфобії в Україні у 2014–2016 роках. *Центр «Наш світ»*. Київ, 2016. 64 с.
36. Озерова М. С. Языковые особенности криминальных новостей. *Современная филология: материалы Междунар. науч. конф. (г. Уфа, апрель 2011 г.)*. 2011. С. 259–261. URL: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/23/424/> (дата обращения: 28.08.2020).
37. Паславський І. Тематична спрямованість і жанрова відповідність висвітлення ЗМІ надзвичайних ситуацій та катастроф. *Вісник ЛНУ. Серія Теле- та радіожурналістика*. 2015. Вип. 14. С. 221–229. URL: <http://old.journ.lnu.edu.ua/vypusk7/n14/tv14-30.pdf> (дата звернення 28.08.2020).

38. Рекомендації щодо захисту приватності у роботі ЗМІ. *Центр демократії та верховенства права (CEDEM)*. URL: <http://cedem.org.ua/analytics/rekomendatsiyi-shhodo-zahystu-pryvatnosti-u-ro-boti-zmi/> (дата звернення: 10.01.2020).

39. Фокина О. Освещение чрезвычайных ситуаций как индикатор качества региональной повестки дня в общероссийских СМИ. *Вестник МГУ. Серия 10. Журналистика. Социология журналистики*. 2011. № 6. С. 97–114. URL: <https://vestnik.journ.msu.ru/upload/iblock/d0a/2011-6-97-114.pdf> (дата звернення: 10.01.2020).

Електронні інформаційні ресурси

1. Більшість журналістів-фрілансерів мають симптоми, що можуть свідчити про депресію – опитування ІМІ і RoryPeckTrust. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/news/bil-shist-zhurnalistiv-frilanseriv-maiut-symptomy-shcho-mozhut-svidchyty-pro-depresiiu-opytuvannia-imi-i-rory-peck-trust/> (дата звернення: 15.08.2020).

2. Дорош М. Із діагнозом «соціальна глухота». *MediaSapiens*: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/7510/2012-04-10-iz-diagnozom-sotsialna-glukhota/> (дата звернення: 11.08.2020).

3. «Если соберетесь писать на свою смерть, начните со школьной клочки». *Сочинители некрологов о своей работе*. URL: <https://snob.ru/selected/entry/127633/> (дата звернення: 15.08.2020).

4. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 11.08.2020).

5. Журналістська етика: що робити, якщо на фото показано насильство і смерть. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advice/jurnalistyskaya-etika-chto-delat-esli-na-foto-pokazany-nasilie-i-smert-i2326> (дата звернення: 15.08.2020).

6. Злочинність в Україні: як змінювалася ситуація в 2013–2020 роках. URL: <https://umn.ua/news/1458> (дата звернення: 15.08.2020).

7. Кожна третя новина в регіональних онлайн-ЗМІ – про кримінал: дослідження ІМІ. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/kozhna-tretia-novyna-v-rehional-nykh-onla-n-zmi-pro-kryminal-doslidzhennia-imi-i28329> (дата звернення: 20.08.2020).

8. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (11.08.2020).

9. Криміногенна Україна: між Венесуелою та Нігерією. Загальний стан злочинності та протидії їй в Україні у 2020 році (в порівнянні з відповідними даними 2013–2019 років). URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kryminogenna-ukrayina-mizh-venesueloyu-ta-nigeriyeyu-zagalnyj-stanzlochynnosti-ta-protydiyi-yij-v-ukrayini-u-2020-rotsi-v-porivnyanni-z-vidpovidnuyumu-danuyumu-2013-2019-rokiv/> (дата звернення: 15.08.2020).

10. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.08.2020).

11. Сокурєнко Є. Никита Сологуб, «Медиазона»: «Когда речь идет об уголовных делах, пытаются замолчать часть истории – это делать хуже». *Детектор медіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media/infospace/article/118366/2016-09-02-nikita-sologub-mediazona-kogda-rech-idet-ob-ugolovnykh-delakh-pytatsya-zamolchat-chast-istorii-jeto-delat-khuzhe/> (дата звернення: 15.08.2020).

12. Чому журналістам варто ходити до психолога. URL: <https://medialab.online/news/mentalhealth/> (дата звернення: 20.08.2020).

13. Як висвітлювати кримінальні правопорушення. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advice/yak-vysvitlyuvaty-kryminalni-pravorushennya-i35884> (дата звернення: 15.08.2020).

14. Як медіанасильство змінює глядача. URL: <http://mediadriver.online/yak-zahistitisy-psihologichnij-aspekt/yak-medianasilstvo-zminyuye-glyadacha/> (дата звернення: 25.08.2020).

15. Як писати про самогубство. *Інститут масової інформації*: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/advice/yak-pisati-pro-samogubstvo-pamyatka-jurnalistam-i2380> (дата звернення: 25.08.2020).

16. Carolyn Gregoire. What Constant Exposure To Negative News Is Doing To Our Mental Health. *Huffpost*. URL: https://www.huffpost.com/entry/violent-media-anxiety_n_6671732 (дата звернення: 15.08.2020).

17. The Project Behind a Front Page Full of Names. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/23/reader-center/coronavirus-new-york-times-front-page.html> (accessed: 25.08.2020).

Навчальне видання

Червінчук Аліна Олегівна

Кримінальна проблематика у ЗМІ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

для студентів спеціальності 061 «Журналістика»

В авторській редакції

Підписано до друку 17.06.21. Формат 60x90/16.

Обсяг 4,75 ум. друк. арк.

Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman»

Наклад 100 прим. Зам. № 21013

Видавець і виготовлювач

С.Л. Назарчук

65009, Одеса, Фонтанська дорога, 10.

Тел. 050 905 23 77. E-mail: selen_odessa@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК No 7024 від 23.12.2019.

